

**NORDISKA KULTUR-
LANDSKAPS FÖRBUNDET**

LOMMEN

Lommens navn har rødder i kulturlandskabet: "Lomme" er et svensk navn for planten *Capsella bursa-pastoris* som på dansk hedder Hyrdetaske (herdeväska); på norsk Gjørtartaske. Ligesom hyrdens lomme, rummer Lommen forskelligt nyttigt. Snarere information og inspiration end knive, proviant og fløjter.

Det seje skind af fuglen Lom har været brugt til hatte og (hyrde-)tasker. Det gør vi ikke mere, men naturen er stadig en kilde til fantasi og virkelyst. På godt og ondt.

Nordisk KulturlandskabsForbund på vej over voldgraven til Hammershus (Foto: Bjørn Petersen)

Lomme, Lom og Lommer	2 -12
Mere etnobotanik	12 - 16
Erbjudande: 'Människan och Naturen'	16
Bornholm – Solskinsøen i Østersøen	17 – 20
Årsberättelse och protokoll 2005	21
Nye styrelsesmedlemmer	22
Ann Norderhaug, modtager af Nordisk Råds Miljøpris 2005	23
Årsmøde 2006 i Halland	25
Anmeldelse: Guide til Danmarks Bjerge	26
Nordisk Kulturlandskabsforbund: Kontaktpersoner	26
Bli medlem	27

Lomme, lom og lommer.

Hvorfor hedder Lommen Lommen?

Mange ved det ikke mere, men i de 34 gamle numre, findes forklaringen - sammen med en masse værdifuld specialviden om kulturlandskabets historie. Allerede på forsiden af første nummer fra 1989. I de første årgange optræder jævnligt stof om lommer, lommer og lommer på forskellige måder.

I dette 35. nr. er alt dette genoptrykt; som en tyvstart på **NKFs 20 års jubilæum i 2006.**

Vi vil genoptrykke flere gamle artikler i jubilæumsnummeret; og måske et særnummer til medlemshvervning. De 34 gamle Lommer rummer enorme ressourcer af viden og inspiration, som NKF repræsenterer.

* Desuden vil vi gerne lægge et register over alle artiklerne på forbundets hjemmeside, så man kan søge specifikke emner, og enten bestille et scan eller print, eller måske selv låne Lommen på sit bibliotek.

Til dét formål **søger vi en eller flere videbegærlige medlemmer**, der mod at låne hele den samlede serie, vil påtage sig at indexere alt væsentligt. Dvs skrive titler, nr og sidetal, og forsyne med passende søgeord til karakterisering af indholdet. Ikke nogen lille opgave. Heller ikke nogen værdiløs opgave. Og slet ikke nogen kedelig opgave.

* I øvrigt søger vi også **medlemmer som vil supplere** de *Nationale redaktionsgrupper + referensgrupper* for Lommen. Styrelsen besluttede i sommer at styrke Lommen, som foreløbig er vort bedste aktiv til medlemshvervning og videndeling. Blandt andet gennem smartere layout og mere fokuserede emnevalg. Desuden vil større mulighed for at være aktiv gøre medlemskabet mere morsomt og meningsfuldt.

De nye *Nationale redaktionsgrupper + referensgrupper* er ikke helt trådt i aktion endnu, så du kan stadig sagtens nå at hjælpe med at styre Lommens kurs, og finde kilder til relevant stof.

Mest gennem e-mail og måske anden elektronisk kommunikation. Send din email ganske uforpligtende til den nye redaktør, bjoern@post.tele.dk, og du vil høre nærmere, når der er lidt flere på listen.

* Apropos e-mail, er NKF i øvrigt interesseret i at kende **medlemmernes e-adresser**, så vi i nødstilfælde kan kontakte jer udenom de dyre og langsomme postvæsner. F. eks ved pludselige ændringer; eventuelle forsinkede udsendelser af Lommen'er med korte tilmeldingsfrister; pludseligt indkomne forespørgsler og invitationer mv.

Som forbundet har fungeret hidtil, er

det mest de travle styrelsesmedlemmer, som får del i de opgaver og tilbud, vores omverden giver. Vi er et styrelsesforbund, hvor medlemmerne betaler kontingent og modtager medlemsblad og et enkelt arrangement årligt. Men formentlig kan forbundet bedre forfølge sine formål, hvis flere af jer særdeles kyndige og dygtige medlemmer tager del i arbejdet. Skal der f.eks. afgives hørings svar (remiss), er et af medlemmerne med stor sandsynlighed ekspert i netop det pågældende speciale.

Så vi vil gerne have jeres e-adresser. Og meget gerne en lille besked om, hvad I specielt interesserer jer for.

God fornøjelse. Med de nye opgaver, og med læsningen af det 35 nr af Lommen; høsten 2005. Bjørn Petersen

Lommens Navn

Lommens navn er flertydigt men har dybe rødder i kulturlandskabet. "Lomme" er et svensk navn for den spiselige og vidt udbredte ukrudtsplante *Capsella bursa-pastoris* som på dansk hedder Hyrdetaske (herdeväska); på norsk Gjætartaske. En taske er vigtig når man går ude den hele lange dag. På dansk betyder lomme også "ficka"; altså en slags indsyet taske eller pose.

Før beskyttede hyrden husdyrene mens de samlede råstoffer i udmarken til at producere mælk, kød, skind, uld osv. Derved omskabtes vildmarken til pastoral idyl. Idag er hyrde-erhvervet i særlig grad vigtigt for "naturpleje" af landskaber som ellers ville lukke sig til i ensformigt artsfattigt og ugennemtrængeligt krat.

Ligesom hyrdens lomme, skal vort blad rumme forskellige nyttigheder til de mange udfordringer i opgaven med at skabe og vedligeholde værdifulde kulturlandskaber i Norden. Snarere åndelige redskaber som informationer og inspirationer, end fysiske som knive, proviant og lignende.

"Lom" er også det nordiske navn på slægten "Gavia" med 4 arter af nordlige svømmefugle. Umiddelbart har det ikke meget med kulturlandskab at gøre, men læs nu bare på de følgende sider, hvad Kelvin Ekeland m fl for snart 20 år siden opdagede om lommens skind i kulturhistorien! BP

LOMMEN, ISSN 1102-6553, är en tidning för Nordiska kulturlandskapsförbundets medlemmar

Detta nummer har sammanställts av Bjørn Petersen.

Texter och bilder till Lommen skickas till: Bjørn Petersen bjorn@post.tele.dk

NORDISKA FÖRBUNDET FÖR KULTURLANDSKAP * KONTAKTBLAD

LOMMEN

NUMMER 1 * JUNI 1989 * REDAKTÖR KERSTIN RIESSEN

Capsella bursa-pastoris (L.) Med. Gjætartaske. Lomme. 25 cm.

Stengelen litt greina, småhåra. Kvite kronblad, 2 mm lange. Trekanta skulpe på langt skaft. Mange former. $2n = 32$. Mai (eller mest heile året). – På eller nær dyrka mark og der feet ferdest. Vanleg i begge land. Hardangervidda 1230 m.

Symbolen

Symbolen för förbundet är hämtad ur Olaus Magnus "HISTORIA OM DE NORDISKA FOLKEN", som första gången trycktes i Rom 1555. Den visar ett stiliserat stycke kulturlandskap. Ett "tidlöst" beteslandskap, vilket funnits nästan oförändrat i ungefär två tusen år; från en bit in i järnåldern till senaste sekel-skiftet. Tanken är att det gamla trasmittet skall knyta an till landskapet som kulturarv. Fantasin skall också väckas.

Betesbilden är så gott som fullständig. Där finns den goda fodermarkens frodiga gräs. Den stensarta och ordnade kalkkällan.

NORDISKA FÖRBUNDET
FÖR KULTURLANDSKAP

pen att hantera en herdepipa lever vidare i våra dagar.

Naturligtvis bör man roa sig med att tolka bilden allegoriskt. Förbundet kan då symboliseras av den vaksamme, välutrustade herden, som värnar om mark och djur. Fundera vidare: – Vad betyder utrustningen? Hornet, som skrämmas fiender och påkallar hjälp, men som också samlar djuren och ger dem lugn? Yxan, det livsfarliga vapnet och det nödvändiga redskapet för att lösa djur som fastnat i snår, för att hugga bränsle, för att bygga kojor, för att reparera hägnader...? Herdeväskan – lommen – herdeskråets kännetecken, (som gett namn åt en av åkerns vanligaste växter) med sitt outhärliga innehåll; dagens matranson, elddon, solring och locksalt? – Och mullvaden? Han som arbetar i det tysta och det fördolda?

Det lövade, livskraftiga och skuggande trädet. De välmående, vilande och idisslande kreaturen. Fågeldraget, som rensar luften från plågande insekter. Herden med sitt horn, sin "bursa-pastoris", samt en mullvad, som kisande betraktar hela scenen.

Bildens tidlöshet kan exemplifieras av vallarehornet. I Värmland har man funnit ett sådant, daterat så tidigt som till bronsåldern, och i Dalarna ett annat, från vikingatiden. Linné skriver 1749 i "Skånska resan": "Hyrarna blåste vid alla byar och städer i sina horn bittida om morgonen - - -, pigorna utsläppte boskapen, som på en gång mottogs vid husen och utfördes av hyrarna till faladen..." I bland annat TV har vi sett och hört hur kunska-

VAD SKA BLADET HETA?
ÄR LOMMEN BRA?
HÖR AV ER TILL KERSTIN!

Lommen nr 2, s 3 (December 1989):

LUTUKKA

De flesta reaktioner på kontaktbladets namn är positiva. Några är dock störda av att man också kan associera till en fågel. Margareta Friman-Scharin skriver: "Man bör kunna referera till namnet utan bild, så att folk ändå förstår vad det handlar om. Lomme är en vanlig växt men dåligt känd av icke växtkunniga. De associerar nog till en fågel istället. Lommen i betydelsen ränsel/ficka herdeväska är också dåligt känd och associerar ej till föreningens verksamhet. Ta gärna något annat växtnamn som är mer känt, finns i större delen av Norden och i det kulturlandskap förbundet vill bevara/gynna."

Hannu Ormio skriver: "Idén om "bursa pastoris" är rolig. Men det är bra att veta, att sedan 1985 har de finska botanisterna publicerat en tidskrift med samma namn: "LUTUKKA" (=Lomme på finska). Finns det verkligen redan så stor brist på kulturväxter?"

Nils Dahlbeck tycker anknytningen till herden är en utomordentlig idé. Han

uppehåller sig dock inte vid lommen utan fastnar vid en annan detalj i herdens utrustning. Mer om det senare.

Själv tror jag uppriktigt sagt att det inte spelar så stor roll vad kontaktbladet heter. Efter ett tag är det ett begrepp för gamla mottagare utan, associationer hit eller dit. Idén bakom namnet är annars att kontaktbladet ska vara innehållsrikt som en herdeväska.

För att visa att fågeln "lom" har kulturanknytning har jag saxat några stycken ur en artikel av Gunnar Bruzewitz. För att ytterligare förgylla numret och förstärka karaktären av julnummer, har jag även klippt ett avsnitt ur den danska serien om "Dukkelisa", i Sverige "Nalle och Lisa". Där har översättaren böjt sig för att lomme är ett ganska ålderdomligt ord och valt alternativet pungört.

Åter till Nils Dahlbeck: "När jag såg bilden av herden blev jag alldeles till mig. För några årtionden sedan köpte jag en låda med prylar på auktion. Innehållet sades vara "från Småland". Här fanns ett stort horn. Jag tog hornet till Naturhistoriska Museet i Göteborg och vår fantastiska osteolog Lepiksaar och jag tittade och vred och funderade. Vi enades om att det troligen varit en "gammal smålandsoxe" som en gång burit det. I småland fanns ett deformerat munstycke. När jag såg bilden av herden, så måste jag ta fram hornet och hålla det som på bilden. Det passar precis. Det är nästan som konstnären haft mitt horn framför sig, när jag försökte blåsa i det och höll det som på bilden."

Nils Dahlbeck har nu låtit laga munstycket och har dessutom lovat att komma och blåsa in årsmötet 1990 i Uddevalla, den 24 maj. Bara det gör det värt att komma!

Kelvin Ekeland

Vill Vallareman blåser i sin herdellur.
John Bauer.

Fågeln som djävulen skapade

av Gunnar Brusewitz

I hela världen finns det bara fyra lomarter, och alla har påträffats i vårt land, även om bara två är bofasta. De två största — islommen och den vitnäbbade islommen — hör till de cirkumpolära fåglarna som förekommer både i Eurasien och Nordamerika. De är stora som gäsa och skiljer sig bara genom näbbens form och färg. Vintertid händer det någon gång att de förlirar sig in i Östersjön. Storlommen, som är ganska vanlig i Sverige, är också en underbart vacker fågel även om den förmedlar rysningar hos känsliga personer med sitt vilda skriande under vår- och sommarnätter. Det är inte för inte som alla skräckpjäser och rysare brukar backas upp med hjälp av storlommens vansinnesjut. Men som ett tips till Sveriges Radios inspicienter vill jag nämna att den sköna islommens skrän är dubbelt så härresande.

Linné berättade att fiskarbefolkningen i skärgårdarna gick omkring i mössor gjorda av lomskinn. "De ser rätt artiga ut", skrev han.

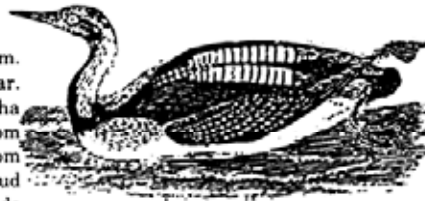
Tidigt på våren kan man få se storlommen i sjöar och havsvikar nere på Balkan i Sydosteuropa, och då är det kanske fråga om svenska lommar som just ligger i beredskap att ge sig i väg norrut. Deras flyttningssvanor är för resten mycket besynnerliga. De lommar som t ex bor i de sibiriska sjöarna flyttar om hösten rakt söderut mot Svarta och Kaspiska haven, där de övervintrar, men när de sedan skall norrut igen drar de mot nordväst över Östersjön och sedan mot Vita havet.

Men var kommer djävulen in i bilden? Jo, det är en gammal historia. Det var så att när Vår Herre skapade djuren så kom djävulen och tittade på, och efter en stund bad han att få hjälpa till och skapa. Han fick göra en fågel, och när den var klar så sa han: "Ge dej i väg nu!" Och fågeln flaxade dystert åstad, för djävulen hade glömt att förse honom med ben. Vår Herre påpekade detta, och den onde rättade strax sitt misstag och slängde benen efter fågeln så att de fastnade längst där bak.

När lommen fick fötter

Det finns också en historia från Lappland om hur lommen fick fötter:

När Gud hade skapat alla fåglar, började han utdela fötter åt dem. Vingarna hade de fått förut, för annars skulle de ju inte ha varit fåglar. När Gud hade givit gåsen hans vackra, röda ben, ville även lommen ha likadana. Gud sade dock att svarta fötter vore lämpligare för en som skulle leva av fisk. Då blev lommen arg, och flög sin väg och sa, att om han inte fick röda ben, så ville han hellre vara utan. Då blev Gud förtörnad och skulle just till att ta vingarna från lommen, men ångrade sig och kastade ett par svarta fötter efter honom. De fastnade i hans bak, och där sitter de än.

Lommen

Gennem de mange første år redigerede Kelvin Ekeland Lommen med stor æstetisk omhu, og med vidt favnende interesse for alverdens overraskende perspektiver på kulturlandskabet.

Et emne, han altid gjorde meget ud af, var tegninger og tegneserier. Undertiden præsenterede han ligefrem en særligt interessant serietegner; til andre tider fik vi, som her i Lommen nr 2, s 5 (December 1989), en tegnet kommentar til et aktuelt emne.

Bamse og Dukke Lise blev tegnet af den danske tegner Harry Nielsen fra 1941 til ca 1960, og udkom i Familie-Journalen. Om nedenstående side er af ham, er dog ikke sikkert, da serien allerede udkom fra 1930'erne i oversættelse fra engelsk.

1. Nalle och Lisa hade kommit över ån, men så fastnade Lisas klänning i en kattunges klor. Och innan de hade sagt adjö åt kattorna upptäckte Nalle att herdarna hade kommit före dem. Nalle och Lisa skyndade på.

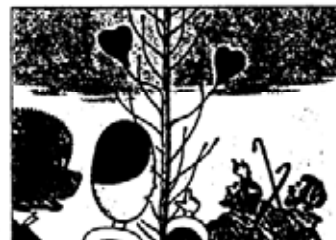
2. "Det var här vi hängde våra väskor på blommorna innan vi somnade", sade den äldste herden.

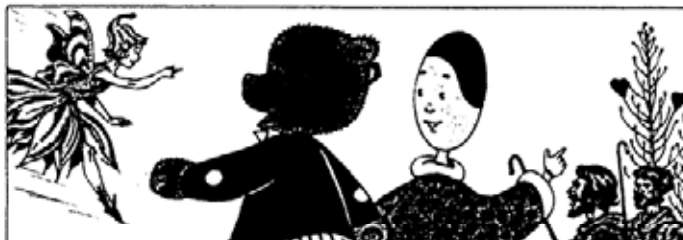
3. "Blommorna är där!" sade Nalle och pekade på växterna med de vissnade stjälkarna. "Väskorna är kvar."

4. "Ah... sån tur att inte någon har tagit era väskor under tiden!" sade Lisa glad.

5. "Men vad nu?" ropade herdarna. "Väskorna sitter ju fast! Väskorna har vuxit fast på stjälkarna!"

6. Just då hördes ett sus i luften strax över dem. Det var blomälvan! Nalle hade undrat vart hon tagit vägen. Men det händer så mycket i Sagolandet. "Låt växterna behålla väskorna!" sade älvan. "De behöver dem."

7. "Vad har växterna för glädje av väskorna?" undrade Nalle. "De behöver väl inga väskor!"

8. Älvan log. "De ska gömma sina frön i dem", sade hon. "Kom hit så ska jag visa er!"

9. Älvan öppnade en "herdeväska". "Här ligger fröna, precis som pengar i en pung", sade hon. "Fint, va?"

10. Nalle och Lisa hade hört talas om en växt som hette pungört. Och nu förstod de att det var den de sett!

Lommen

Lommen bjuder på överraskningar. Nu är sambandet mellan väskan, växten och fågeln uppenbar. Det är Hannu Ormio som får äran av upptäckten. Han har sänt oss en bild som visar att "bursa pastoris", en herdeväska, kunde tillverkas av två fågelskinn. I Finland är det främst lapparna som utnyttjat lomskinn för detta.

Hannu skriver: "Lapparnas tradition med lomväskor syns vara stark, för jag har sett sådana till salu vid lapparnas marknader ända till för några sedan. Så nu har vårt förbund en värdefull kontakt inte bara med agrarkulturen utan också med de sällsynta kvarstående resterna av vildmarkskulturen och dess traditioner, som behöver skydd och vård".

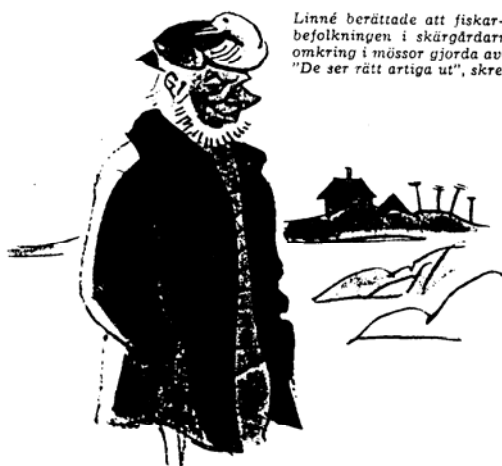
Lommen var inte attraktiv i matlagningen. Köttet var dåligt. Särskilt besvärligt var det att plocka den. Men skinnets var starkt och bra och slog ifrån sig vätan. I Sverige är det känt att lomskinn med fjädarna kvar användes till mindre ryggsäckar och axelväskor i bl a Floda i Dalarna.

Lommen var också inblandad i jordens tillblivelse. Jakuterna berättar att deras Gudsmoder inledde detta med att först skapa lommen Gagare och anden Ulunkus. Hon ville använda fåglarna för att från världshavets botten hämta upp mylla, som kunde bilda den fasta marken. Anden var villig och dök träget efter jord. Lommen däremot var egensinnig och sam helst sin egen väg.

Då bestämde Gudsmoern att att lommen i fortsättningen måste leva i vattnet. Bara med svårighet skulle Gagares avkomma kunna röra sig på den jord, som nu skapades med den fogliga anden Ulunkus hjälp.

Bursa pastoris,
tillverkad om två
lommar

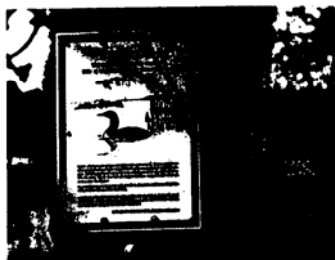
Linné berättade att fiskar-
befolkningen i skärgårdarna gick
omkring i mössor gjorda av lomskinn.
"De ser rätt artiga ut", skrev han.

En snävert biologisk artikel om en fuglearts konkrete problemer med at klare sig i en betrængt natur, som her i Lommen nr 3 s 9 (Marts 1990), er usædvanlig i Lommen, og er med tiden blevet mere og mere sjælden. Vores perspektiv er et andet.

Der er ligesom en slags splittelse eller arbejdsdeling mellem naturbeskyttelse og kulturlandskabsinteresse. Selvom det i grunden bare er forskellige sider af samme sag.

Måske kan kulturlandskabsforbundet -og Lommen- bidrage til at disse 2 subkulturer nærmer sig hinanden mere, til fælles gavn for oplevelsesværdierne i landskaberne.

WWF-eko

Varning för lom!

I Sjuhäradsbygden i Västergötland häckar två lomarter, storlom och smålom. Storlommen föredrar att vistas i de större sjöarna medan smålommen håller till i de mindre tjärnarna.

Häckningsresultaten har under de senaste decennierna varit mycket dåliga (se bif tabell). De senaste åren har ungpåproduktionen endast varit 0,3 ungar per häckande par och år d v s ett par måste häcka tre år för att producera en flygfärdig unge.

Orsakerna till de dåliga häckningsresultaten är främst det rörliga friluftslivet samt vattenståndsförändringar under ruvningstiden. Lommen bygger gärna sitt bo på öar nära strandlinjen och när den blir störd glider den försiktigt ner i vattnet och man lägger då inte märke till att ägg ligger helt oskyddade för väder, vind och kråkor.

För att informera allmänheten om lommarnas häckningsplatser har Södra Älvsborgs Ornitologiska förening och Statens Naturvårdsverk med ekonomiskt stöd från Världsnaturfonden WWF, startat "Projekt Vädjandeskyltar".

Sedan 1987 finns s k vädjandeskyltar uppsatta vid tjärnar och sjöar där lomen häckar. Man vädjar till allmänheten att visa hänsyn under ruvningsperioden (1 maj-20 juni).

– Just nu håller vi på att sammanställa resultaten från i år, berättar Claes-Göran Ahlgren, en av initiativtagarna till projektet. –Hittills ser det dystert ut, fortsätter han.

Vi måste nå ut med mer information till allmänheten och kringboende. Helst skulle kommunen anställa en ornitolog under häckningsperioden som åkte runt och informerade kanotfarare, vindsurfingseglare, båtfarare och fritidsfiskare etc. Vi måste också nå ut med information till lokala fiskevårdsföreningar och kringboende så att de i sin tur kan hjälpa till med bevakning av bon och information till friluftsidkare.

Arbetet med vädjandeskyltar kommer att utökas under kommande år och vi kan alla hjälpa till att rädda lomarterna genom att:

- Undvika landstigning på öar under tiden 1 maj-20 juni
- Minska hastigheten vid båtfärd och inte åka för nära stränder
- Fiska ute på öppet vatten istället för nära land
- Inte vindsurfa nära stränder

1964 - 1 unge flygg
1965 - Misslyckad häckning
1966 - 2 ungar flygga
1967 - 1 unge flygg
1968 - Misslyckad häckning
1969 - 1 unge flygg
1970 - Misslyckad häckning
1971 - Misslyckad häckning
1972 - 1 unge flygg
1973 - Misslyckad häckning
1974 - Misslyckad häckning
1975 - Misslyckad häckning
1976 - Misslyckad häckning
1977 - 1 unge flygg
1978 - Misslyckad häckning
1979 - 1 unge kläcktes fram, dog senare
1980 - Misslyckad häckning
1981 - 1 unge flygg
1982 - Misslyckad häckning
1983 - Misslyckad häckning
1984 - Misslyckad häckning
1985 - Misslyckad häckning
1986 - Misslyckad häckning
1987 - Misslyckad häckning
1988 - Misslyckad häckning

Detta är bara några enkla åtgärder vi kan iaktta för att ge storlommen och andra fågelarter en rejäl chans att lyckas med häckningen.

LOMMEN

MAT

ST E K T L O M

I nr 3 av Lommen berättade vi litet om lommens kulturhistoria. Bland annat om sambandet mellan växten, väskan och fågeln. Då påstods att lommen inte var attraktiv i matlagningen. Köttet var dåligt. Särskilt besvärligt var det att plocka den.

Så behöver det inte vara. För 65 år sedan hade Ida Norrby en spalt i tidningen Husmodern som hette "Från kök och visthusbod." I nr 36, 1925 ger hon tips till dem, som exempelvis vill anrätta en lom.

"Hur skall jag tillaga det här kräket så att det blir ätbart? Får man tag på en gammal fågel, är ju saken onekligen litet ängslig. De äldre känns igen på, att simhuden lätt kan dras sönder, under det att de yngres simhud är nog så hård. Den traniga smak, som följer de äldre och som man med rätta är rädd för, går lätt bort genom att lägga fåglarna i mjölk eller i brist därpå i ättiksblandat vatten över natten. Inga sjöfåglar bör hänga länge, högst en eller under gynnsamma förhållanden två dagar. Låter man dem hänga längre, så får man inte klaga på, om smaken är litet tranig.

Ofta görs den anmärkningen att sjöfågel är torr. Detta beror på att man gärna låter fågeln steka för länge. Stek den på god eld nått och jämt så länge, att en vispkvist lätt kan drivas igenom och ös dem med omsorg - varken för litet eller för mycket, så kan ni få lika god stek som av någon annan fågel.

Vissa sjöfåglar kräva särskild omsorgsfull tillagning för att bli njutbara. När fågeln är ansad, skällar man den i hett vatten. Den får sedan ligga i kallt vatten några timmar. För att slutligen få bort transmaken helt och hållet, förväller man den omkring 15 minuter i mjölk.

I forna tider använde man sjöfågel som födoämne mycket mera än nu och även till sin smak enklare fåglar betraktades som fullt njutbara. Under kristiden hade vi ju en liten känning av denna sak.

I gamla kokböcker tillrådes man att koka sjöfågel i hö. Om medlet är o-svikligt vågar jag inte yttra mig om, men det kan ju vara bra att ha i minne, ifall..."

Fågel, med eller utan siahud mellan tärna, var förr en uppskattad rätt på matsedeln. Det visar bland annat den här bilden från det italienska 1500-talsköket.

Christer Boëtius har bidraget meget til Lommen med uddrag af sin ångsdagbok. Allerede i Lommen nr 5 læste man første gang om ham og hans arbejde med at hævde Skenla hemhage. Dog var det ikke hans egne ord dengang, men en inspireret reportage af *Ingegerd Wachtmeister* på s 12. Det sidste lille afsnit er smuttet med her på s 13.

Lomme

Den innehållsrika herdeväska, LOMMEN, herdeskræets kännetecken, som gett namn åt kontaktbladet, har också namngett världens vanligaste ogräs. Lommen, bursa pastoris, har fått sitt namn därför att frökapslarna liknar just herdeväskor.

Lommen kommer ursprungligen från Eurasien men är nu spridd i hela världen utom i tropikerna. Den växer i stort sett på all slags jord. Det enda ogräs som kan vara vanligare är möjligen våtarven.

På våren skördas lommen av många. I Kina säljs späd lomme på torgen. Smaken påminner om smörgåskrasse och det är som sådan lommen används. Den är bäst innan blomstjälkarna sticker upp.

Som så många andra örter har lommen ansetts väcka en slumrande könsdrift. Det gäller dock att vara försiktig och undvika storkonsumtion. Större mängder av lomme verkar nämligen som drastiskt avföringsmedel.

Så sköter Christer hagen

Egentligen skulle Skenla hemhage rätteligen kallas äng numera, för den sköts närmast som en äng. Men Christer vill hellre fortsätta med att kalla den för hagen.

Så här går det till:

På vintern *röjning* av träd och buskvegetation. Han underkvistar och hugger, så att det kommer ner ljus till marken.

I vitsippstid är det dags för *fugning*, dvs städning och krattning.

Före midsommar blir det *förslätter*, ogräs som ormbunkar, ålgräs och hundlokor måste bort, får inte fröa av sig.

I slutet av juli blir det riktig *slätter*. Framåt slutet av augusti sätts elstängalet upp och två kor släpps in för *bete*. När betet börjar tryta får de färska löv, då Christer *hamlar* träden.

Ingegerd Wachtmeister

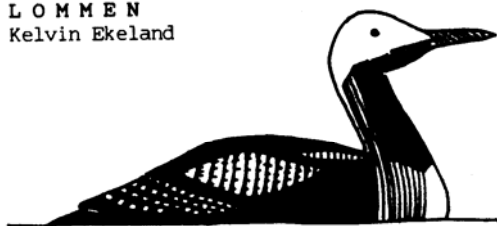
Anmäl nya medlemmar

NAMN:
ADRESS:
POSTADRESS:
TELEFON:
VERKSAMHET:

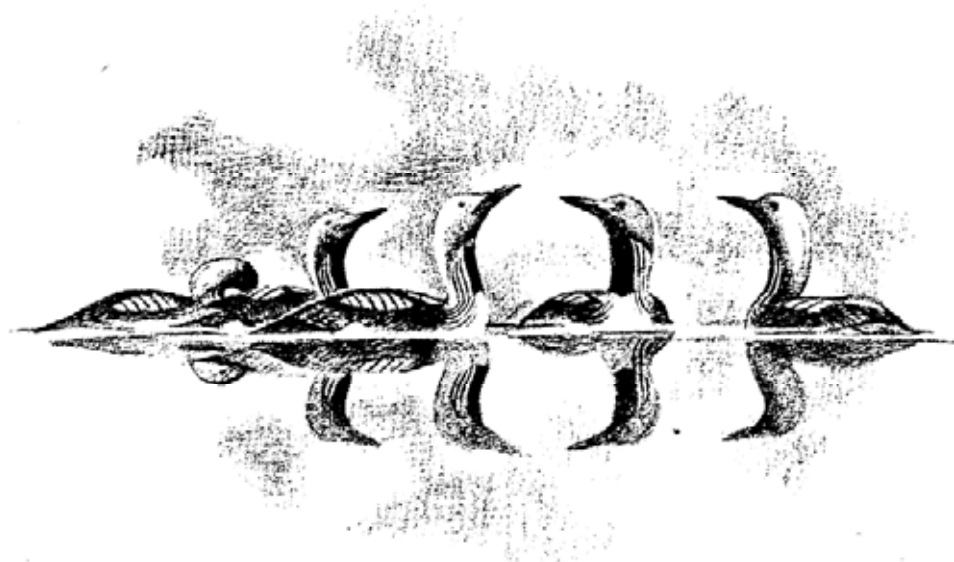
13

L O M M E N
Kelvin Ekeland

Jag har sett något på ordet LOM och LOMME. Ursprunget tycks vara fågelnamnet. Det finns fyra lomarter. Två av dem, smålommen och storlommen, finns i norra polarområdet. Båda förekommer från de arktiska områdena och söderut över bland annat Skandinavien. Islommen och vitnäbbade islommen har mer begränsad utbredning. Den förra finns i norra Nordamerika, delar av Grönland och Island medan den senare häckar i Ryssland, Sibirien, Alaska och norra Kanada.

Som fågelnamn är LOM urnordiskt och lånat i flera andra språk. Med all sannolikhet härmar det ett av storlommens läten, det utdragna HOULO. Vi har det mer direkt i norskans HEILO. Det återkommer också i isländska HLJOMR, som kan översättas med "bedövande starkt ljud" och LOMR, som har innebörden "skrik". Ordet LOMMA förekommer ibland i betydelsen "genljuda" eller "eka". En del vill även se ett samband med CLAM, som ingår i latinets ord för "skräna" och "skrikhals". (Vi har det exempelvis i REKLAM och slutKLÄM.)

LOMHÖRD är ett ord för hörselbedövad. Det är ett uttryck för fågelskrock av samma typ som att bli "galen", det vill säga den sinnesförvirring, som drabbar den som hör göken gala innan han fått något i magen på morgonen. Det som skapade vanan att "dricka för göken" - en sedvänja, som lever kvar i bruket att dricka "kaffegök" (dryck bestående av kaffe, socker och brännvin). Möjligen blev man LOMMIG, LUMMIG, litet slapp, hängig och lätt förlamad, när man hört lommen utan något stärkande i sig. Man LOMMADE, gick med tunga, vaggande eller ostyriga steg alldeles som lommen, vilken knappast kan hålla magen ovanför marken när den går. Hin Onde hade ju, när han hjälpte Gud Fader med skapel-searbetet, råkat sätta benen alldeles för långt bak på lommen.

Om det gamla bruket att använda lomskinn i väskor och pungar har med ordet LOMME i den betydelsen att göra är osäkert. Men det ligger nära till hands att fundera i de banorna. Man kan också se ett samband med "lomme" i betydelsen av något, som hänger vaggande, slappt, utan styrsel - en pung, en väska, en ficka, en LOMME - i sitt fäste på eller över klädedräkten.

Växtnamnet LOMME är betydligt yngre än fågelnamnet och direkt överfört från betydelsen "väska" och syftar på frökapslarna. Därifrån kommer också det latinska namnet "bursa pastoris", som betyder "herdepung"; den innehållsrika väska, som gett namn åt vårt kontaktblad.

Någon gång samlas sjöns lommar till något som liknar konselj nere i strandviken, skrev Rolf Edberg.

Han fortsatte att fundera.

- Ornitologer talar om hotdans och revirhävanden. Är det riktigt skulle våra politiska ledare parkeras vid stranden för att få en lektion i umgängeskonst.

Bild: Gunnar Bruswitz

Lommen nr 7 s 17 (Marts1992):

LOMMEN SOM LAPPMÖSSA Kelvin Ekeland

När den här serien om lommeprat startade för ett par år sedan visades en teckning av Gunnar Brusewitz, som illustrerade en uppgift av Linné, som berättade att fiskarbefolkningen i skärgårdarna gick omkring i mössor gjorda av lomsinn. "De ser rätt artige ut", skrev han. I boken "Fåglar i kikaren" från 1956, kompletterar Brusewitz citatet från Linné med informationen att när man i skärgårdarna gjorde lommössor brukade man behålla hela fågeln med huvud och vingar "som vore han levande".

Detta föll mig i minnet när LOMMEN nyligen fick en ny information om det utomordentligt sega lomsinnets förträfflighet som huvudbonad. Det är en bild av en lapp med ljuster och skidor, samt en mössa av lomsinn. Den ser alldeles ut som den av Linné beskrivna mössan från skärgårdarna. Bilden som är från Scheffers "Lapponia" beledsagades av en text som talade om att det förekom två varianter av lommössor, dels sådana som på bilden, dels sammanstydda av fem halsar med vidhängande bröstskinn. Vem hittar en bild på denna modell? Satt manne lomhuvudena kvar på halsarna och bildade en tofs på denna lappmössa?

Her slutter afdelingen med digressioner fra gamle Lommer om Lommens navn.

Lommeartiklerne stammer fra:

Nr 1 (Juni 1989) Forsiden

Nr 2 s 3 LUTUKKA.

Nr 2: s 4 Fågeln som Djävulen skapade

Nr 2: s 5 Nalle och Lisa

Nr 3: FORSIDE: Tegning af lom

Nr 3 s 8 Lommen.

Nr 3 s 9 Varning för lom!

Nr 4 s 8 När Lommen fick fötter.

Nr 4 s 9 Stekt Lom.

Nr 5 s 13 Lomme.

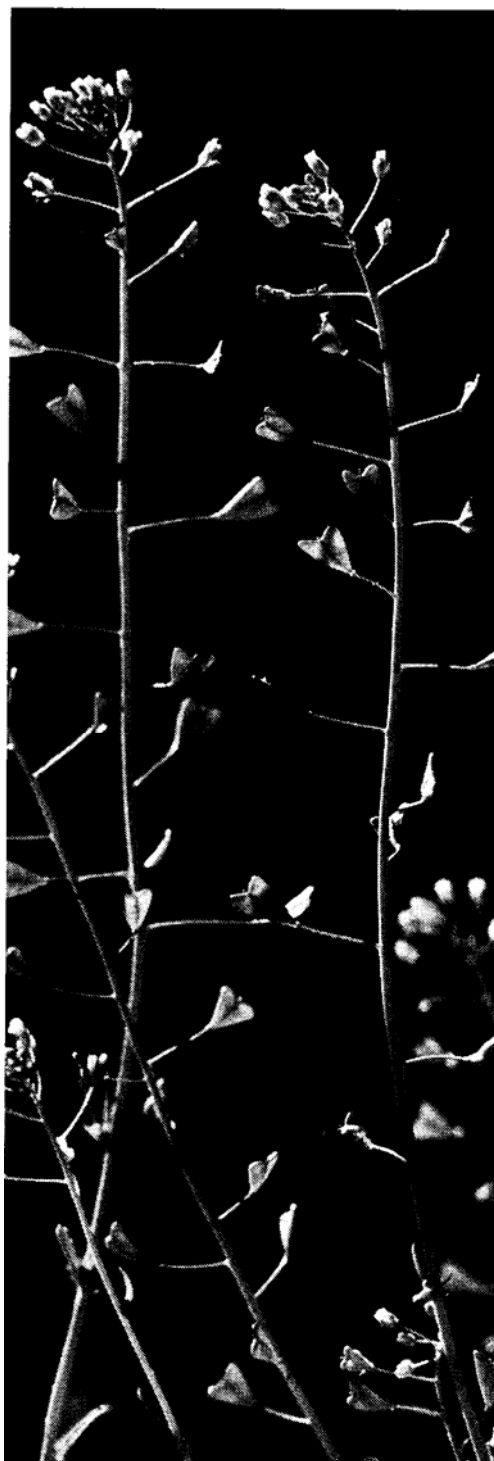
Nr 6 s 18 Lommen. (Etymologi)

Nr 7 s 17 Lommen som lappmössa.

Nr 26 s 7 Lommers omgængeskonst.

Men temaet om Lommens navn fortsætter ud ad en tangent, som hedder V. J. Brøndegård og hans etnobotaniske forskning.

Illustrationen herunder er scannet direkte fra hans berømte 4-binds-værk, "Folk og Flora", som citeres og kommenteres på næste side.

Hyrdetaske, *Capsella bursa-pastoris*

bliver 15-30 cm høj, har talrige rodblade og få pilformede omfattende stængelblade, halvskærme af små hvide blomster og klaser af trekantede skulper. Meget almindelig på dyrket jord og ruderater.

Hyrdetaske begyndelsen af 1500-t. ff (hørdhetaske) af det latinske artsnavn *bursa-pastoris* ∴ skulperne minder om en taske eller pung. *Blodurt* 1533 efter anvendelse som lægeplante, og *hønsegræs* 1533; *taskeurt* 1534-1867 og *pungurt* 1546-1867. *Skrade, skralle, skratte* 1648-1848 er lydord brugt også om andre planter med raslende frø i modne frøgemmer. *Pengeurt* 1721ff, Sjælland og *pengetaske* 1863, jf. *Pengeurt* s. 269; *præstefikke* (= -lomme) Angel, *præstetaske* og *jordemortaske* NVFyn, *Davidstaske* Langeland jf. bibelhistorien om hyrden David; *Vorherres gryn* Amager, *grynblomst* og *fedtebrød* ved København, *dagligbrød* Himmerland - spises undertiden af børn, anvendes også som salatplante. *Fiskeben* Ribe skyldes sammenligning, når stængel med mange frugstilke står bladløs; *hvid agerkål* SSjælland, Falster, Lolland. - Færøerne: *hjarataarvi* 'hjerterave'.

LITTERATUR: 689 1,264-66; 107; 947 8,1928,83.

LÆGEMIDLER

Plantens saft, vin- eller vanddekokt af de tørre og knuste rødder drikkes mod blodsputning (1533; 1).

Simon Paulli 1648,184: saften køler og tørrer, stiller blødning fra næsen, lungerne, livmoderen og anus, det skal endog være nok at holde planten i hånden, til den er varm, eller lægge roden under tungen; spytter man blod, lægges planten under fodsålerne; saften hældes i næsen eller afkog drikkes mod næseblod, samme middel mod for kraftig menstruation og

livmoderblødning; bruges til klyster for blodsot = dysenteri; almuen lægger de knuste blade, undertiden med salt, på små sår.

Henrik Smid 1546ff (2): stiller blødning ind- og udvortes - afkog i rødvind eller regnvand, som glødende stål blev slukket i, drikkes for »rød og hvid blodflod«, blodstyrning, blodig urin, for kraftig menstruation, læger indvortes sår, det gælder også destilleret vand af planten. Tampon

vædet med saften stikkes i blødende næse, saften eller destilleret vand deraf anvendes til badning af friske sår, »nogle mener, at hvis denne urt varmes hos nogen, da stilles næsens og andre sårs blod«.

Indgår i vindekokt til mundskylning for tandpine (1688; 3), er ofte brugt af kloge folk til at stille blod med, udtræk anbringes på fingerlæsioner; en te af hyrdetaske er blodrensende (NJylland; 4) og god for blodet (5). Planten har styrkende og sammentrækkende egenskaber (6). Mod koens blodajle indgives »blodurt« (denne art eller pileurt) og hønsemøg i drengs urin eller koens mælk (7); er anvendt til at stille hestes blødning (8).

Plantens aske skal have været brugt som surrogat for snustobak (?). Brødmel forurenset med dens frø gav sødtsmagende og ufordøjelige brød (6).

Unge blade kan spises som salat og tilsættes gemyseretter (9).

LITTERATUR: (1) 703 19a,34a-b sml. 10a; (2) 841 1577,28; (3) 665e 84; (4) 161 1906/23:1666; (5) 107 1963; (6) 398 1806,603 og 1821,702; (7) 83 171; (8) 83 118; (9) 712 28.

Folk og Flora - en forklaring:

Ovenstående er citeret fra V. J. Brøndegaaards fantastiske 4 binds værk på næsten 1500 rigt illustrerede, æventyrligt faktamættede sider; *Folk og flora* udgivet 1978 - 1980. En forbløffende skatkiste, som åbenbarer de særeste, mest uventede oplevelser, når man gør sig umage med at studere den.

Et indviklet noteapparat udvider bindene med henvisninger til et tekstkorpus på 1020 numre!

For eksempel er der under første afsnit af Hyrdetaske-teksten (om navne) anført en række tal. Her skal man vide at nøglen til litteraturen står bagest i bind 1. Under 689 nævnes Johan Langes Ordbog over Danmarks Plantenavne fra 1959 - 61. Tallet 1,264-66 angiver bind-nummeret og sidetallet!

”107” er ”bare” Brøndegaaards egne optegnelser (jvf Børge Peterssens artikel i Lommen nr 1 2004).

”947” er et færøsk tidsskrift, *Varðin* med nr, årstal og sidetal.

Oplysningerne om ”lægemidler” har tal i parentes, som henviser til eksterne kilder. Fx (83): Kristen Boers, *Dansk Veterinær Folkemedicin*. 1939 og (398): J. W. Hornemann, *Forsøg til en dansk oeconomic Plantelære* 1796!

Andre planter har tiltrukket sig digteres, kunstneres og andre fantasters interesse, og ofte finder man korte citater af skønlitteratur med kildehenvisning. Eller oplysninger om lege, traditioner og myter.

V. J. Brøndeggaard: Folk og Flora. Dansk etnobotanik bd 1 – 4 Rosenkilde og Bagger 1978 – 1980
Desuden: **Folk og Fauna** (om dansk etnozologi) og **Folk og Fæ** (om husdyr i dansk folketradition).

Vagn J. Brøndeggaard som æresdoktor

På förslag av Etnobiologiprojektet promoverades V J Brøndeggaard som hedersdoktor vid Sveriges LantbruksUniversitet för sitt verka som författare och etnobiolog. Hans nio böcker sammanfattar på enastående vis et kulturhistoriskt material om odlade och vilda djur och växter i Danmark. Vid sidan av dessa högklassiga verk har han publicerat över 700 etnobiologiska artiklar i vetenskapliga och populärvetenskapliga tidskrifter.

.....

Den 7 oktober 2005 värmde en strålände sensommarsol Sveriges lantbruksuniversitetets anläggningar i Ultuna. En lång, stilig, äldre herre i mörk kostym intar talarstolen i universitetets hörsal klockan 11.00. Vagn Jørgensen Brøndeggaard håller sitt hedersdoktorstal på tyska. Det väcker entusiasm. Vi återger det på svenska:

Hot mot kulturhistoriska vilda växter

Föreläsning vid promovering till hedersdoktor 10/7 2005

Vagn J. Brøndegaard

På många antika mynt är en, en gång välbekant, läke- och kryddväxt avbildad, *Silphion*. Man känner inte till dess botaniska arttillhörighet men det var uppenbarligen en art i familjen Umbellifere. *Silphion* förekom tydligen i Nordafrika i stor mängd, då den därifrån transporterades till Rom i hela skeppslaster. Dock blev *Silphion* redan under Neros tid under första århundradet e.Kr., på grund av den stora efterfrågan och det oansvariga insamlandet, så sällsynt att det bara lyckades kejsaren att hitta ett exemplar. Strax därefter föll *Silphion* helt i glömska.

Många botanister har sedan dess förgäves sökt efter den försvunna växten. Ännu 1966 reste två svenska damer kors och tvärs genom Nordafrika i förhoppningen att åtminstone några få exemplar skulle ha överlevt massakern och kunnat fortleva in i vår tid. Men också de måste återvända besvikna. Också idag är kulturhistoriska vilda växter hotade av total utrotning genom människor. Ett ytterligare exempel på detta är ginseng. Den var en gång ganska vanlig i Korea och Manchuriet och har nyligen också börjat odlas där och på andra platser. Men enligt vad de inhemska sakkunniga påstår har endast den vildinsamlade roten de närmast mirakulösa efterfrågade läkande såväl som förnygrande egenskaperna. Medan man på 1930-talet ännu årligen kunde finna och gräva upp 30–40 exemplar så betraktas nu varje nytt fynd som en sensation. En sådan äkta ginsengrot är utställd på den permanenta lantbruksutställningen i Moskva och ligger i en tjockväggig glasmonter samt är försäkrad för 25 000 rubel.

Vi måste tyvärr slå fast att på grund av människans inverkan på naturen så försvinner hela tiden fler vilda växtarter. I vissa länder är redan 5–10 % av de vilda djuren mycket hotade något som ju nästan dagligen omtalas i media. Dock kommer det knappast till allmänhetens kännedom att betydligt fler vilda växter hotas av samma öde. Här saknas ett motsvarande arbete med att avslöja vad som sker. Etnobotanisk information på friluftsmuseer kan här bidra mycket till att

allmänheten övertygas om värdet av att bevara ruderatväxter och historiskt använda nyttoväxter.

Hur hotad hela den samlade vilda floran är och hur nödvändiga omedelbara motåtgärder är, bör framgå av några siffror. En forskargrupp av 32 tyska botanister har meddelat att av de 2352 inhemska ormbunks- och blomväxterna 839 arter är hotade. Sedan 1930 har 56 arter dött ut. I mitt hemland Danmark har floran under de senaste 150 åren förlorat 30 arter. Av de övriga omkring 1000 är idag ungefär 28 akut hotade, ytterligare 100 har blivit så sårbara att också de snart måste föras upp på listan över hotade arter.

Till den internationella situationen: Enligt vad den internationella naturskyddsunionen (IUCN) har meddelat är inte mindre än 20 000 vilda växtarter hotade av samma öde. Om inga effektiva motåtgärder sätts in kommer de flesta redan inom 25 år att för alltid vara försvunna. Unionen låt utarbete en rödlista med de 68 mest hotade arterna. Många är endemiska, dvs. de finns i hela världen endast inom ett litet område.

Lekmannen skulle kunna invända att även om 20 000 arter skulle försvinna, så finns det åtminstone 200 000 ytterligare kvar på jorden, och det är dessutom vilda växter, ogräs, i praktiken värdelösa, bara för vetenskapsmannen intressanta växter. Så kan man självklart inte argumentera. Bortsett från att det är etiskt förkastligt att utrota livsformer som inte går att få tillbaka, så visar försvinnandet på alarmerande förändringar i ett ekosystem med vilket också vårt öde är olösligt förenat. Med växterna försvinner de djur som lever av dem. Näringskedjan bryts och följderna kan bli oöverskådliga.

Lekmannen är benägen att klumpa ihop alla vilda växter som värdelösa. Även om inte någon av de 68 i rödlistan förtecknade arterna idag kan visas vara användbar så kan det kanske visa sig vid noggrannare undersökning att några av dem i alla fall är av stort vetenskapligt värde. Vi känner ju till långt ifrån alla naturresurser och har helt enkelt inte råd att ignorera eller förstöra potentiella närings- eller råvarutillgångar. Alkaloiderna till exempel är naturprodukter av största medicinska värde. Den amerikanske

etnobotanisten Richard E. Schultes uppskattar att man vid en systematisk genomgång av de 20 000 hotade vilda växterna, skulle finna åtminstone 8 000 nya, dvs. idag okända, alkaloider. Hittills har bara 2 % av växtriket undersökts kemiskt–farmakologiskt. Enligt Schultes väntar ännu 50 000 alkaloider på att bli upptäckta.

Massutrotningen av den vilda floran har välkända orsaker. Ständigt mer natur urbaniseras eller asfalteras, härtill kommer pesticiderna, jordbrukets monokulturer, skiftesreformer, utdikningar, intensifieringen av markanvändningen, turismen med sina talrika aktiviteter osv.

I mitt hemland Danmark försvann före sekelskiftet ett par hundra arter. Av en gång omkring 40 förekommande orkidéarter finns nu bara ungefär ett dussin kvar. Man kan inte stoppa utvecklingen säger politiker och journalister om och om igen till oss. De tycks ha glömt eller också vet de inte att detta utnötta uttryck en gång formulerades av Gustave Flaubert (1821–1880) och lades i en dumboms mun.

För att visa hur mycket kulturhistoria som följer sig i den vilda floran, vill jag dra fram ett par arter och då först den illaluktande ramslöken (*Allium ursinum*).

För lövskogsbesökaren är den inte populär men dock med sina friskt gröna blad och de rent vita stjärnblommorna en ögonfägnad och kulturhistoriskt genomgående skyddsvärd. Den heter också *rams* vilket är ett av de äldsta indogermanska växtnamnen, redan

litterärt belagt i anglosaxiskan. Som de tyska namnen *Bärlauch* 'björnlök', *Dachslauch* 'grävlinglök' och *Schweinauch* 'svinlök' visar, omger den sig med en stark lukt, jämför forngermanska *Ram*, i engelskt dialektalt språkbruk *ram* 'härsken'. Det är helt säkert att ramslök var förknippad med den äldsta odlingen i Danmark och Schweiz. Dess frukter respektive dess pollen förekommer i stora mängder i avfallslager från stenåldersbosättningar. Förbindelsen med en mycket tidig bondekultur är tydligt äldre än den första utbredningen av de äldsta neolitiska stridsyx-typerna. Det är också en gåta varför denna växt breddade ut sig samtidigt med vinodlingen, eftersom ramslöken varken kan hålla sig kvar i ren urskog eller i ren odling. Den är således ett följefenomen till de första

primitiva ansträngningarna att anlägga odlingar i skogarna. Ytterligare en gåta: Visserligen sprids fröna av myror, men det är emellertid inte känt att de också äts av fåglar och i vatten flyter de inte. Trots detta har ramslöken spritt sig över långa havsavstånd t.ex. i den svensk–finska Ålandsarkipelagen. Oförklarad är också varför ramslöken på Jylland uteslutande förekommer utefter den östra kusten.

Historiska data tyder emellertid på att dessa växter har spridits av människan. Man har ätit dem som krydda och grönsak, kanske också odlat dem. Nomader förde dem med sig till andra områden. Ramslöken har i Europa två tydligt skilda utbredningsområden: Skandinavien samt ett mellantyskt område vid Harz och söder därom. Den blir från Jylland mot Holstein allt sällsyntare och saknas helt vid Kiel. Österut förekommer den bara nära Rostock, där den finns på ett par små öar söder om Rügen liksom på några få andra lokaler.

Liknande diffusa utbredningar kan man förklara genom att människorna har fört med sig ramslöken som grönsaksväxt. Detta gäller med stor sannolikhet för den isolerade förekomsten i Mecklenburg. Vid Rostock ligger ruiner från en befästningsanläggning (Wallburg) från tidig medeltid. Här har danska militärförband uppehållit sig en längre tid.

Wallburg låg strategiskt förmånligt och därifrån kunde danskarna kontrollera vägen mellan Rostock och Stralsund.

Växtgeografiskt intressant är också en ytterligare isolerad växtplats på ön Vilm och Greifswalder Öie söder om Rügen. I Rügens skogar förekommer så vitt jag vet inte vår växt. Också dessa

öar hade förr en stor strategisk betydelse. Från dem kunde danskarna stänga till havsförbindelserna mellan Baltikum och Sverige.

Nu över till klätten, *Agrostemma githago*: Dess ursprung är okänt, men var förmodligen östra Medelhavsområdet eller Mindre Asien. Därifrån spred den sig mycket tidigt med förorenat utsäde. Fynd av dess lätt igenkännbara kapslar och frön visar att den från början följde sädesodlingen: Man har hittat den i pålbyggnader i Schweiz, tillsammans med fornyfynd från övergångsperioden mellan neolitikum och bronsålder i Ungern och Bulgarien samt slutligen i Skandinaviska gravhögar. Under folkvandringstiden kom kanske klätten ännu en

(Foto: Bjørn Petersen)

gång in från öster eftersom det från Ural till England finns en påfallande överensstämmelse mellan namnen: ryska *kunkel*, polska *kakol*, litauiska *kahkali*, ungerska *konkoly*, serbiska *kukolj*, nygrekiska *kokkoli*, anglosaxiska *coccel* vilket motsvarar *cockle* i nuvarande engelska.

Dessa så likartade och med visshet mycket gamla namnkomplex i geografiskt så vitt åtskilda språk som ryska och engelska, grekiska och serbiska måste tyda på att de österifrån invandrade folken skänkte en särskild uppmärksamhet åt denna växt med så påfallande röda blommor. Har man tillskrivit den magiska krafter eller blev den använd som läkemedel? Eftersom de gamla saxarna bodde vid nedre Elbe och i nuvarande Mecklenburg uppstod kontakter med slaverna som stod i begrepp att tränga in i området söder om Östersjön. Vid denna tid förmedlades kanske det östeuropeiska växtnamnet till väst.

Ännu för ett halvt århundrade sedan var klätten välbekant för varje barn i hela Nordeuropa och på många platser känd som ett besvärligt sädesogräs. När man idag visar en bild på växten för en lantbrukare rycker han bara på axlarna; han känner inte igen den. Och botanisten är lycklig om han en enda gång kan hitta ett exemplar av den.

Den moderna sättet att odla åkrar har nästan utrotat tre av våra vackraste växter: vallmon, blåklinten och klätten. Säkerligen var de skadliga ogräs för bonden men människan lever ju inte av bröd allena. Vi berömmar oss av att leva i ett välfärdssamhälle men har ändå blivit fattigare eftersom vi inte längre har råd att beundra de färgrika växterna som en gång förlänade en poesi åt brödsädesfälten. Vid skörden skulle klätten noggrant skiljas från kärvarna och brännas upp. Det var också en

Matteusevangeliet 13:24–30, där det grekiska *zizanion* översattes med 'klätt' ['ogräs' i svensk bibelöversättning/övers. anm.]. Det av Jesus nämnda ogräset var mycket likt vetet och säkerligen i själva verket den giftiga därrepen (*Lolium temulentum*).

Som emigrant från ett varmare klimat kunde inte klätten övervintra i det fria och grobarheten förstördes av frosten. Därför var generationsväxlingen helt beroende av att fröna skördades och tröskades tillsammans med brödsäden. Deras stora svarta frön kunde med de dåvarande siktarna bara skiljas ofullständigt från sädeskornen. Och på det viset lagrades båda i den skyddade logen och kom följande vår ut på fälten. Lantbrukets och utsädesfirmornas alltmer selektiva sädesrensningmaskiner medförde en katastrof för klätten. Dess biologiska kretslopp bröts och den försvann. Av klättfrukter kan man koka ett svinfoder. För fjäderfä var den mycket giftig. Till exempel berättas att när en husmoder utfodrade 220 ankor med sådana frön så dog alla.

Hela växten innehåller flera saponiner, fröna upp till 7 % githanin, ett protoplasmagift som löser upp de röda blodkropparna, paralyserar det centrala nervsystemet och ingriper i nervfunktionen. Enligt vad man menar så kan "spetälskeepidemin" på Island på 1600-talet ha orsakats av brödsäd från Danmark som förorenats av klätt.

Saponinerna är tvålämnen och de krossade fröna kan därför användas till tvätt. 60 % av fröna är stärkelse. Brännvin av säd som var starkt förorenad av klätt blev blåaktigt och mycket berusande. Snapsfabrikanterna betalade därför mer för råg som var bemängd med klätt.

Kalmus
(*Acorus calamus*) i
vandhul på
Hammershus ruin.

Kalmus fyller godt 3
sider i Folk og Flora.

Indført fra Indien i
middelalderen, og brugt
både som krydderi og
imod bl a lopper,
trolddom, myrer og
mange sygdomme.

Dufter iflg Jeppe
Aakjær "så æblesødt -
som liljer i brudens
kammer".

- I baggrunden lytter
NKFs årsmøde-
deltagere til
naturvejleder Tino
Hjort

Vad som här endast fragmentariskt har nämnts om två vilda växter, exemplifierar samtidigt vad man menar med folk- eller etnobotanik: de materiella och andliga relationerna mellan vegetation och befolkning i varje avseende. Man skulle kunna tro att etnobotaniken skulle vara ett lockande verksamhetsfält för många forskare, emellertid finns det ganska få etnobotanister, i Europa kanske 25 och på hela jorden knappast mer än 150. Detta hänger väl speciellt ihop med att etnobotaniken är ett utpräglat tvärvetenskapligt ämne. Med ren botanik har den egentligen allra minst att göra. Etnobotanisten måste snarare befatta sig med arkeologi, filologi, etnologi, litteraturhistoria, farmakologi, heraldik osv.

Det vore önskvärt att fler forskare skulle intressera sig för etnobotanik där det ännu

finns väldigt mycket att utforska.

Bland de mest hotade vilda växterna finns det många tidigare läkeväxter som har förvildat sig från kloster-, slotts- och bondeträdgårdar; levande fornminnen, kulturhistoriskt ytterst intressanta växter som hålröt, citronmeliss, hasselört, ålandsrot, belladonna, korstörel, vallört, kransborre och andra. Eftersom det praktiskt knappast är genomförbart att hämta dem från deras naturliga biotoper – jag menar här på lång sikt – återstår som nödlösning väl bara plantering och odling på friluftsmuseer med botaniska reservat. Och så kommer det väl att bli; att de kommande generationerna måste vallfärda till inhägnade reservat för att kunna beundra oförstörda åkrar, skogsbryn, mossar och vägkanter. Och de kommer att säga: Så vackra de var våra forna landskap som vi nu i utvecklingens namn dömt till undergång. Men då kommer det att vara för sent.

.....

Erbjudande

Förlaget Wahlström & Widstrand (www.wwd.se) utger Etnobiologiprojektets 3-bands bokverk ***Etnobiologi i Sverige***; ett rikt illustrerat uppslagsverk om förhållandet mellan människan och den biologiska mångfalden i hennes omgivning.

Av bl a Gunnar Brusewitz, Åke Carlsson, Kelvin Ekeland, Roger Engelmark, Maria Flink och Bengt af Klintberg.

Förlaget erbjuder volym 1, **Människan och naturen** till förlagspriset **225 kr + moms** till KulturlandskapsFörbundets medlemmer.

Kontakta Håkan Tunón för information.
telefon 018-67 25 91; 070-361 50 10.

Han ger även besked om volym 2, ***Människan och floran***, och 3, ***Människan och faunan***.

Dessutom utges skriftserien ***Studia ethnobiologica***.

Kontaktpersoner:

Börge Pettersson, Borge.Pettersson@cbm.slu.se
Centrum för biologisk mångfald, Uppsala

Håkan Tunón,
Hakan.Tunon@cbm.slu.se
Centrum för biologisk mångfald, Uppsala

Kelvin Ekeland
Bergils.Ekeland@telia.com
Nordiska kulturlandskapsförbundet, Näsvisen,
Hälsingland

Projektet avslutas år 2007 till 300-årsjubileet av Carl von Linnés födelse.

Bornholm – Solskinsøen i Østersøen

Nordisk Kulturlandskabsforbunds årsmøde 2005

Nordisk Kulturlandskabsforbund bringer én vidt omkring i Norden. Nu Vega, så Hälsingland, dernæst det finske Skærgårdshav. Skagen og Sønderjylland. Hvor har vi ikke været, og hvor kunne vi tænke os hen, men savner anledning? Der er mange interessante steder og mange engagerede mennesker rundt om i Norden, der hver især synes at netop deres ”Smultronställe” er det bedste og deres problemstillinger vigtige at formidle til en bredere kreds.

I år blev det så mit privilegium over godt 4 dage at præsentere mit ”Smultronställe”: Bornholm. Lige langt fra alt, men ikke længere væk end Hälsingland og Vega.

Onsdag 15. juni.

De fleste ankom til Rønne med hurtigfærgen ”Villum Clausen” fra Ystad sidst på eftermiddagen. Færgen, verdens største katamaran-færgen, har nedsat transporttiden mellem København og Rønne til det halve, ca. 3 timer. Bornholm ligger nu næsten inden for pendlerafstand til København og stadig flere vælger at bo på Bornholm og arbejde i København. Det har tilført øen nye ressourcepersoner inden for f.eks. medier, kunst og teater, men transporten er og bliver dog et af Bornholms hovedproblemer.

Bussen fra Allinge Turistfart bragte os hurtigt og sikkert videre til vores bestemmelsessted: Dansk Folkeferie og Hotel Hammersø på den nordlige ende af øen, hvor Hammerknuden stikker sin istidsnavede knytåve ud mod Skåne og Sandhammaren. Dette gamle turistcenter blev oprindeligt udviklet af tyske interesser i stenbrudsindustri og turisme. De mange stenbrud og de romantiske hoteller og pensionater vidner om tiden før 1. verdenskrig, da det bedre borgerskab fra Hamborg, Berlin og Dresden vidste at sætte pris på de bornholmske naturværdier, den fredelige stemning og de idylliske købstæder og fiskerlejer. Det var i den periode, den røgede sild, keramikken og kunstnerne igen satte Bornholm på verdenskortet.

Igen, for det havde den været før, øen. På verdenskortet. Fra bronzealderen til middelalderens slutning svarede øens position i Østersøen til Ølands og Gotlands: et uomgængeligt knudepunkt for handel og

skibstrafik mellem nord og syd og ikke mindst øst og vest. Et rigdomscenter. Senere svandt øens betydning som så mange andre historiske centre hen i en tornerosesøvn, der var medvirkende til at bevare de store kulturhistoriske værdier, bymiljøerne og den natur, der skulle gøre Bornholm så attraktiv som turistmål..

Mange af årsmødets deltagere benyttede den fine sommeraften til at se netop det velbevarede bymiljø i **Allinge-Sandvig** og ikke mindst nogle af de **helleristninger**, denne del af øen er kendt for.

Torsdag 16. juni

Årsmødet var i år arrangeret som en nordisk konference. Vi ønskede at udvide det rent lokale perspektiv ved at inddrage erfaringer fra nordiske samarbejdsprojekter og sammenstille dem med de bornholmske erfaringer. Derved blev det også muligt at opnå tilskud fra **Bornholms Regionskommune, Friluftsrådet og Letterstedska Föreningen**. Uden dette havde årsmødet ikke kunnet lade sig gøre!

Broen mellem Christiansø og Frederiksø Foto: Karen Sillemann

Traditionen tro indeholdt årsmødet et ekstraarrangement. Målet var **Ertholmene** og Gudhjem – et mål så tilpas eksotisk og langt fra alfarvej at størsteparten af deltagerne deltog.

Ertholmene ligger ca. 20 km. nord for Svaneke og består af de 2 beboede fæstningsøer, Christiansø og Frederiksø, og en række ubeboede skær og holme. Øerne er fredede, dels som fortidsminder, dels som Ramsarområde. De ca. 100 beboere lever hovedsagelig af fiskeri, turisme og vedligeholdelse af fæstningsanlæg og bygninger, hvis de da ikke er pensionister. Øerne

modtager 70 – 80.000 gæster om året. Det stiller krav til beboernes tolerance og til løbende vedligeholdelse. Øerne har købmand, gæstgiveri og egen skole. Administrativt hører de direkte ind under Forsvarsministeriet og beboerne betaler derfor ikke kommuneskat.

Vi ankom til øen i strålende solskin og blev modtaget af vores guide, **Marit Starn**, på havnen. "Det er mig med persillen i håret". Persille, en krydsning mellem kruset og glatbladet, er øens "nationalblomst" og udgør sammen med bl.a. Havrerod (*Tragopogon porrifolius*) en lille del af øens bemærkelsesværdige flora.

Marit Starn tryllebandt os gennem 1½ time med sin levende beretning om livsvilkårene i et ø-samfund med få arbejdspladser, mange pensionister og i et fredet miljø, der på én gang giver muligheder for indtægter fra turismen, men som samtidig på grund af de mange bygningsrestriktioner gør erhvervsudvikling og tilflytning meget besværlig. Kan det være rimeligt, at man p.gr. af bygningsfredning ikke kan øge produktionen af øens eneste virkelige specialitet, Christiansøstilden, og dermed skabe nye arbejdspladser? Undervejs førte hun os gennem de vel sagtens mest fortryllende havemiljøer, der findes i Danmark: Små murindhegnede klippehaver i op til tre niveauer, solvarme, med morbær, figen, araucaria og andre eksotiske vækster og udsigt over den blå Østersø. For de, der vil se / gense Ertholmene, henvises til denne billedserie:

http://www.christiansoe.dk/Chroe_dk/index.htm

Tilbage på fastlandet var næste punkt **Oluf Høst Museet i Gudhjem**. Oluf Høst (1884 – 1966) var, om nogen, eksponent og samlingspunkt for den store gruppe af kunstmalere og kunsthåndværkere, der i sidste århundrede sugede til sig af det bornholmske lys og landskab. I Gudhjem havde han sin base i en nærmest multidimensionel klippehave ned til det lille fiskerleje Nørresand. I dag et af de mest charmerende danske kunstmuseer over en enkelt kunstner.

Om aftenen introducerede Finn Hansen, NaturBornholm, og Finn Ole Nielsen, Bornholms Museum, os for den bornholmske natur og kulturhistorie.

Finn Hansen, biolog, tidligere ansat i Bornholms Amt og nu videnskabelig medarbejder på NaturBornholm, er formentlig den bornholmer, der har det grundigste og mest tværgående, kendskab til Bornholms natur, geologi og kulturlandskab. Dertil er han en formidabel formidler. På (alt for) kort tid førte han os

gennem Bornholms geologiske udvikling, naturhistorie og kulturlandskab. En fremragende lysbilledserie skærpede forventningen til Finn's bidrag som ekskursionsleder de følgende dage.

Finn Ole Nielsens gennemgang af Bornholms historie, som den tegner sig gennem de senere års arkæologiske fund, var ikke mindre interessant. Stenalderens helligsteder og bebyggelser, bronzealderens helleristninger og de mange spor efter jernalder ikke mindst på østlandet tegnede billedet af et bemærkelsesværdigt rigt samfund, der langt fra har været isoleret mellem Sverige og Tyskland. Hans beretning om de bornholmske amatørarkæologers og ikke mindst detektorfolkets medvirken i eftersøgningen af den bornholmske fortid var et godt eksempel på, hvordan det også på dette område er bydende nødvendigt at udvikle samarbejdet mellem amatører og professionelle, hvis de kulturhistoriske og naturhistoriske værdier skal findes, registreres og bevares. Også Finn Ole skulle vi senere møde i felten.

Dagen sluttede af med natmad bestående af et udvalg af **bornholmske produkter**. Bornholm satser målrettet og med succes på regional fødevarerproduktion og var bl.a. medstiftere af EU-projektet Culinary Heritage (<http://www.culinary-heritage.com/regions/denmark/bornholm/dan/index.html>). Målet er at styrke produktion, forædling og afsætning af regionale produkter og af forkorte vejen mellem producent og forbruger. Det kommer også landskabet til gode.

Fredag 17. juni

Efter morgenmaden startede dagen med en frisk rundtur på Nordeuropas største borgruin, **Hammershus**. Vores guide, **Tino Hjort**, er en

mester i at levendegøre historien, men også i at gøre det så distanceret og uhøjtideligt, at det ikke bliver påtaget. Ud over et indgående kendskab til borgens dramatiske historie fra 1250'erne (måske tidligere) frem til nutidens permanente restaureringsindsats har han et indgående kendskab til områdets rige bestand af lægeurter og andre kulturplanter, deres lokale historie og ikke mindst deres

genkomst i forbindelse med bl.a. restaureringsopgaverne. Man er nu begyndt systematisk at undersøge jorden for spiredygtigt frø og kan bl.a. dokumentere, at frø af **Hjertespad** (*Leonurus cardiaca*) kan overleve i jorden i mere end 400 år. Denne vægt på etnobotanikken gav en ny vinkel på borgens

formidling.

Det var svært af løsrive sig fra borgen og den fantastiske udsigt. "Heldigvis" hjalp et snaskvejr os på vej ind i de trygge og varme omgivelser på Slotsgården til formiddagens to foredrag.

Steinar Sörli, der er ansat i Lantbruksafdelingen hos Fylkesmannen i Hordaland, Norge, fortalte om fylkets (og Norges) satsning på kulturlandskabsbevaring gennem udvikling af regional fødevarerproduktion og turisme. I Norge skammer man sig ikke (som i Danmark!?) over at glædes ved lokalt produceret mad og heller ikke over at bruge maden som redskab til opnåelse af andre mål som f.eks. velbevarede landskaber med rig biodiversitet og levende bygder.

Boie Skov Frederiksen fra det danske Direktorat for FødevarerErhverv under Landbrugsministeriet fortalte om de danske tilskudsordninger under bl.a. landdistriktsprogrammet, der for tiden er under revision. Forhåbentlig bliver koordineringen mellem de nye ordninger bedre end mellem de gamle. Nordisk Kulturlandskabsforbund vil få de nye ordninger tilsendt til høring.

Eftermiddagen bød på frokost i det fri, efterfulgt af ekskursion til de bornholmske **klippeheder på Hammeren og Slotslyngen**. Hele området var i 60'erne ved at gro til i "den grønne pest" (i dette tilfælde især birk). Siden har en intensiv indsats af mænd, tændstikker og geder fået nogenlunde styr på problemerne. Gedernes store frihedstrang har dog gjort, at de nu er afløst af får. Arealerne vedligeholdes i et samarbejde mellem Skov- og Naturstyrelsen og virksomheden

"**Bornholmerfår**", der dels består af et mobilt fårehold under ledelse af **Jan Seerup**, dels af et uldværksted, der forarbejder ulden til bl.a. dyner. Lam og får afsættes til Håndværkerslagteren i Aakirkeby, der står for forædling og salg. Ud over at være forretning beskæftiger "Bornholmerfår" også folk, der af den ene eller anden grund har svært ved at finde indpas på

arbejdsmarkedet. Alt i alt et godt eksempel på, hvordan naturvedligeholdelse, forretning og sociale hensyn kan gå hånd i hånd og igen skabe grobund for turistindtægter. Og tænk engang, kære Politiker, dette kan ikke udliciteres til Østen!

Jan Seerup råder over godt 300 moderfår, der flyttes rundt på øen til forskellige plejeopgaver og til afgræsning af bl.a. arealer med pyntegrønt og frøgræsmarker. Undervejs demonstrerede Jan, hvordan man anvender fårehunde til at samle og drive fårene. Det er altid populært, både blandt Bornholmere og turister, og en kilde til indtægt.

Om aftenen var der Årsmøde. Om dette berettes andet sted i bladet.

Lørdag 18. juni.

Turen gik først til NaturBornholm med Finn Hansen som guide ind over **det Bornholmske landskab**. Smukt i sine former med de gamle gårdrækker samlet langs højdedrag og vandløb. Men stadig mere goldt og ørkenagtigt trods alt det grønne! Også her præges landbruget i stigende grad af intensiv svineproduktion og af kvæg, der knap nok kommer uden for stalden. Produktionen præger den stadig større bygningsmasse og grøftekanterne, der snart kun rummer de allermest kvælstofelskende arter.

Vejen gik over **Rutsker**, Danmarks højst beliggende kirke, med et bjergtagende vue ud over det Bornholmske landskab og – som altid – Østersøen. Fra Rutsker er der i klart vejr sigt langt ind i Skåne, 40 km. borte. Vi gjorde ophold ved **Nylars Rundkirke**, hvor præsten, Ruth van Gilse, fortalte træk af kirkens og sognets historie og Finn berettede om de bornholmske gårdes særegne nummereringssystem og om, hvordan man også den gang da nummersystemet blev til, kunne løbe sur i det: en af gårdene hedder den dag i dag Fejleregård, fordi den for 3-400 år siden fik forkert nummer.

NaturBornholm er øens centrale oplevelses- og formidlingscenter, tegnet af Henning Larsens Tegnastue og indviet i 2000. Bygningens arkitektur er meget markant og stadig til diskussion. En bid af fjeldet anvendt til udstilling og aktiviteter! NaturBornholm formidler først og fremmest Bornholms geologi og natur fra dengang Bornholm blev dannet for 1.700 mio. år siden i prækambrium nede omkring Kap Horn; over kambriums 540 mio. år gamle sandsten, kridttidens dinosaurer og til nutidens, af isens formede landskab lige uden for døren.

Udstillingens omdrejningspunkt er lige uden for museet, hvor urfjeldet møder sandstenen – et tidsspring på 1,2 mia. år taget med ét skridt. Et geologisk hot-spot på internationalt niveau. Pas på, bukserne holder!

På NaturBornholm fortalte **Ole-Per Schei** fra

Norge om ”Fager er Lien”-projektet: et studie af Skandinaviens og Baltikums traditionelle kulturlandskaber og biotoper og deres overlevelse i nutiden. **Johanna Franzén** fra Finland fortalte om Mantra-projektet: Management and conservation of traditional landscapes in the Nordic and Baltic countries and the republic of Karelia. Formålet med dette projekt er at engagere og lære lokale ngo'er at vedligeholde de lokale kulturlandskaber.

Næste stop på vejen mod frokosten i Svaneke var **Sorte Muld**-området et par km. uden for byen. Fra yngre bronzealder frem til slutningen af jernalderen over en periode på 1.500 år var dette sted boplads og international handelsplads. Stedet er især kendt for sine mere end 2.300 guldgubber, men også for at rumme store, uberørte kulturlag. Stadig uberørte, for de er under stigende trussel fra det lokale landbrug, idet arealet rummer noget af den bedste landbrugsjord på øen. Finn Ole Nielsen fortalte om de forsøg, der gøres i samarbejde med Kulturarvsstyrelsen for at redde dette enestående og internationalt betydningsfulde område for eftertiden. Opkøb og fredning synes uden for mulighedernes rækkevidde på grund af jordpriserne, men måske det lykkes at indgå aftaler med de lokale landmænd om anvendelse af skånsomme dyrkningsmetoder. Måtte det lykkes!

På vej til Sorte Muld passerede vi, i det gamle højlyngsområde nær Ølene, **Varperne**, tre varder eller pilte, der markerer stedet, hvor tre søstre ifølge legenden blev dræbt af deres 3 brødre, der som vendiske sørøvere en gang i tidlig middelalder vendte tilbage til øen. Ifølge traditionen skal de besøgende sætte en buket på varderne som minde om begivenhederne. Det gør de faktisk stadig!

Frokosten på **Svaneke Røgeri** kom på et kærkomment tidspunkt. Menuen bestod af ”Sol over Gudhjem”, dvs. røget sild med æggeblomme, purløg og radiser på rugbrød. Dertil Bornholmsk øl brygget på det lokale mikro-bryggeri. Efter en kort byvandring gik turen videre gennem de østbornholmske fiskerlejer **Bølshavn og Listed**, hvor vi så velplejede strandenge med rester af middelalderlige sildeboder. Målet var **Svinemosen i Almindingen**, hvor **Thor Kure** og **Mette Duedahl Højer** fortalte om naturpleje med kødkvæg og om problemer med at få økonomien til at hænge sammen. Truende skyer i form af de reviderede landbrugsstøtteordninger med mindre tilskud til ammekøer så ud til at lette i horisonten, så resultatet i det mindste ville blive udgiftsneutralt. Spørgsmålet er imidlertid, om det er nok til at opnå tilfredsstillende driftsøkonomi i denne, ganske vist ekstensive men også arbejdskrævende, produktionsform.

Nu kunne vi vel knap nok rumme flere indtryk, nogen af os, men Årsmødets festmiddag skulle jo med. Denne gang var den henlagt til **Bornholms Kunstmuseum**. Bygningen, som er fra 1993,

regnes for noget af det bedste i dansk museumsarkitektur. Som den ligger dér, halvt nedgravet i landskabet, strækkende sig ud mod Østersøen, og med den gamle Helligdomskilde som en samlende, levende strøm ned gennem bygningen, danner den en perfekt ramme om bornholmsk malerkunst og kunsthåndværk. Man kan vel næppe tænke sig et mere tydeligt eksempel på den betydning, det intime sammenspil mellem landskab, natur og kulturmiljø har haft og fortsat har for udviklingen af det bornholmske kunstnermiljø. Jeg tror, andre end jeg følte besøget på Bornholm ligesom gik op i en højere enhed ved denne afslutning på årsmødet.

Og **Buskerud-knægtene**? Jo, de var naturligvis med til at sætte præg på aftenen!

Søndag 19. juni.

Afslutning, pakning, afsked, afrejse. Ses igen til næste år og så videre. Det kan vel dårligt blive andet end et antiklimaks?

Nu er det vel egentlig ikke helt korrekt, at jeg som hovedansvarlig for arrangementet selv står for vurderingen. Men da Styrelsen har pålagt mig det, må den også selv tage følgerne. Vi havde mange diskussioner og mange urolige nætter op til dette årsmøde. Mest naturligvis på grund af Forbundets økonomi, men også fordi vi var usikre på, om vi nu kunne byde vore medlemmer et så intensivt og krævende program? På den anden side: Der er langt til Bornholm. Rejsen er dyr og anstrengende, så vi følte deltagerne også skulle have fuld valuta for pengene. Om de har fået det, vil jeg afstå fra at vurdere. Men hvis nogen føler, de er gået glip af noget undervejs, vil det være mig en personlig glæde at vise dem endnu flere facetter og kringelkroge på mit eget ”Smultronställe”.

Søren Espersen.

(fotos: Bjørn Petersen & Karen Sillemann)

Årsberättelse och protokoll 2005.

På årsmötet 17 juni 2005 på Restaurant Skovly, Rønne, Bornholm aflagde vor nu afgående ordförande, **Christina Prytz** för de ialt 31 deltagare en årsberättelse som findes på forbundets hjemmeside under banneret på www.kulturlandskap.net

Her nævnes blot enkelte enkeltheder *kort*. Læs selv årsberättelsen, eller spørg styrelsesmedlemmerne. Også protokollen (referatet) står på hjemmesiden, men nederst refereres *kort* enkelte af mødets emner.

* Forbundet uddeler ved årsmøderne diplomer til enkeltpersoner eller organisationer som gør noget særskilt godt for kulturlandskabet.

Diplom 2004 udelades till **Åshild Dahle och Jostein Sande** som brukar *fäboden Herdalssetra vid Norddal* och har varit drivande i uppbyggandet av *Centrum för säterkultur* i Norge.

Diplomet for 2005 delades ut till fårehyrde **Jan Seerup**, som sköter många värdefulla miljöer på norra Bornholm; och **Thor Kure** som producerar naturbeteskött och landskapsvård i centrala delarna av ön.

* Styrelsen har under 2004 arbetat hårt med att förbättra ekonomin. **Gabriele Prentzlau-Enander** och kontaktpersonerna har funnit ett effektivt och enhetligt bokföringssystem.

* Nordiska Kulturlandskapsförbundet har mottagit ett föreningsstöd från **svenska Riksantikvarieämbetet** på 40 000 SEK.

* Bidrag till konferensen 2005 samt till publicering av Nordisk bygd har mottagits från **Bornholm kommune, Letterstedska stiftelsen** samt **Friluftsrådet**.

* **Nordiska ministerrådet** har beviljat 50 000 Dkr för en workshop våren 2005, med syfte att bereda ansökan till ett stort nordiskt samarbetsprojekt 2006 kring bevarandet av nordiska kulturlandskap. Workshopen hölls, men tyvärr hade inte NM råd med att komma ansöknaden på 5,7 mio dkk tilmötes.

* Styrelsen har skickat en skrivelse till Statens landbruksforvaltning i Norge om betydelsen av att webbplatsen www.kulturlandskap.net finns kvar och uppdateras kontinuerligt.

Webbsidan har byggts upp av **Telemark kommune** men har stort intresse även för andra organisationer.

* Nästa årsmöte planeras i anslutning till en konferens i Halland, Sverige.

Restaurant Skovly, Rønne (Foto: Bjørn Petersen)

---

* Årsmötet 2005 beslutade välja **Pål Morten Skollerud** till ny ordförande för 2 år.

Johanna Franzén, Bjørn Petersen och Ole Per Schei valtes om för 2 år.

Som ny valtes **Olof Stroh** för 2 år.

Styrelsens adresser, e-post och telefon: s. 27.

* Avgående ordföranden **Cristina Prytz** och kassören **Gabriele Prenzlau-Enander** tackades med gåvor för förtjänstfulla insatser för förbundet.

* **Årsmötet** avskaffade familjmedlemskap á kr 30 se Medlemsavgift på baksidan

* Medlemmer 2003 – 2004:

Totala:	291 - 266
Sverige	139 - 141
Danmark	24 - 29
Finland	50 - 40
Norge	77 - 56

Väravningsbroschyren på alla 4 språk kan laddas ned från hemsidan!

Ny ordfører!

Hei! Jeg lovet å sende en kort presentasjon av Pål Morten, da jeg kjenner han best. Da kan vi nevne følgende:

Navn: Pål Morten Skollerud
Adresse: Sønsteby, 3360 Geithus (ca 75 km vest for Oslo, mellom Drammen og Hønefoss)
Alder: 58 år
Familie: Gift med Hilde og har tre barn - Siri som er 29 år og siviløkonom, Bjørn som er 27 år og kiropraktor og til sist Lars som er 20 år og i militæret
Yrke: Bonde, med korn, skog og bihold. Fylkesagronom hos Fylkesmannen i Buskerud med hovedoppgaven kulturlandskap, men ellers tilskuddsforvaltning, rovdyrforvaltning og tidlignpensjon for bønder. Er utdannet Landbruksøkonom i fra Norges Landbrukskøleskole (nå Universitetet for Miljø- og Biovitenskap)
Interesser: Skigåing, sykling, gå i skog og fjell, bier, kulturlandskap, bevare norsk landbruk, utenrikspolitikk og mye mer.

Generelt: Vokste opp på en gård like vest for Oslo med melkeproduksjon. Den ble ekspropriert for utbygging av boliger og vi kjøpte da en ny eiendom. Alltid vært engasjert i landbruk - jord og skog. Har i fritiden brukt mest tid på skigåing om vinteren og sykling/fotturer om sommeren. Liker å reise i inn- og utland.

Med vennlig hilsen
Pål Morten Skollerud

og ny kasserer!

Olof Stroh

jag är 62 år gammal, har suttit i styrelsen några år i början av 90-talet, men sedan gjort min förbundstjänst som revisor.

När jag blev medlem i förbundet 1989 var jag avdelningschef för kulturmiljö på läns museet i Uppsala, men har sedan 1999 varit chef för något helt annat nämligen Medicinhistoriska museet i Stockholm. Museet har dessvärre drabbats av nedläggning och från årsskiftet är jag utan tjänst, men inte utan sysselsättning (varav alltså förbundet blir en del).

Jag tror mycket på förbundet som idé och nätverk och menar att trots de ekonomiska problem som hela tiden funnits är det långt för tidigt att ge upp!

vänliga hälsningar

Olof Stroh

Ann Norderhaug prises dobbelt!

Ann Norderhaug (til høyre) mottar biomangfoldprisen, et maleri av kunstneren Jan Petter Bratsberg, av Åshild Mathisen, Miljøverndepartementet.

En af KulturlandskabsForbundets pionerer og støtter, Ann Norderhaug, har modtaget 2 fornemme priser for sit arbejde med biologisk mangfoldighed i kulturlandskabet. Også Ann er en fin etnobotaniker (og var i NKF's styrelse 1984 - 1993)!

1: På FNs biomangfolddag, 22. mai, tildelte SABIMA (Samarbeidsrådet for biologisk mangfold) sin biomangfoldpris til Ann Norderhaug, ved Planteforsk, avd. Kvithamar, i det vakre Maridalen utenfor Oslo.

Prisen ble delt ut av Åshild Mathisen, Miljøverndepartementet. Hun la vekt på Norderhaugs utrettelige arbeid med kunnskapsformidling, og aktive innsats i skjøtselen av kulturlandskapet.

- I balansen mellom bruk og vern stilles det krav til faglig integritet, en balanse Ann behersker bemerkelsesverdig godt, sa Mathisen.

- Ann er en faglig klippe med et sterkt engasjement. Tap av kulturlandskap er i stigende grad et politisk tema og en utfordring for forvaltningen, og i denne debatten vil behovet for Anns kunnskap og integritet øke i årene som kommer - både for

landbruket og naturvernet, sa Rune Aanderaa, SABIMA.

Kulturlandskap og miljøvern går som en rød tråd gjennom hele Anns liv, og hennes arbeid har vekket fagmiljøer og dannet bakgrunn for mye satsning på kulturlandskap gjennom 1990-åra.

SABIMA er en paraplyorganisasjon for de biologiske foreningene i Norge, 12 i alt. Det er til sammen omkring 18.000 medlemmer i paraplyens medlemsforeninger, og SABIMAs formål er å arbeide politisk og med informasjonsarbeid for å styrke forvaltningen av biomangfoldet i Norge.

Kontakt: Rune Aanderaa, daglig leder SABIMA Tlf. 90 08 92 84 E-post rune.aanderaa@sabima.no

2: Nordisk råds natur- og miljøpris 2005 går til Ann-Cecile Norderhaug, for arbeidet med det nordiske kulturlandskapet. Temaet for årets pris på 350 000 danske kroner har vært innsatser for kulturlandskap i Norden.

Juryen begrunner sitt valg slik: Ann-Cecile Norderhaug mottar prisen

- for sin enestående innsats for kulturlandskap i Norden og spesielt for sitt arbeid med å synliggjøre de biologiske verdiene. Hun har lagt mye av grunnlaget for et integrert helhetssyn på natur- og kulturverdiene.

- for sitt arbeid med å finne ny kunnskap, etablere institusjoner, metoder og verktøy som bidrar til å sikre de biologiske verdiene. Alt dette med en inspirasjon som gir glede og arbeidslyst til både forskerkolleger og bønder. Ingen annen person kan vise til en slik unik bredde i sitt arbeid med kulturlandskap i Norden.

Ann-Cecile Norderhaug har lang erfaring innen forskning, undervisning og praktisk naturvernsarbeid. Hun har vært pioner innen arbeid med det nordiske kulturlandskapet først og fremst ved å fremme verdsetting, utbredelse, bevaring og forvaltning av det norske kulturlandskapet. I Norge har hun spilt en dominerende rolle i arbeidet med den første nasjonalregistreringen av verdifulle kulturlandskap. Ann-Cecile Norderhaug er født 1943 og oppvokst i Sverige, men har drevet sitt virke som forsker i Norge. Hun arbeider for tiden som forsker og ansvarlig for forskning rundt kulturlandskap ved Norsk institutt for planteforskning i Stjørdal.

Kontakt Ann-Cecile Norderhaug: mobil +47 90 69 29 76, jobb: +47 74 82 96 68, +47 95 98 85 22.

Ann på fältabete i Ryssland
Foto: Det Kgl. Selskap for Norges Vel

Ann Norderhaug

Försök till ett porträtt från en mångårig vän och kollega.

Det var med stor glädje och tillfredsställelse jag mottog beskedet att Ann Norderhaug tilldelats Nordiska Rådets Natur- och miljöpris för år 2005. Glädjen blev inte mindre av att jag ombads att ge ett porträtt av Ann i "Lommen. Jag lärde känna Ann först 1979 då tolv entusiastiska natur- och kulturvetare gjorde en tvärvetenskaplig undersökning av Södergården, Krokshults by i östra Småland. Sedan dess har vi varit nära vänner och kollegor. Ann hade liksom många av dagens professorer, generaldirektörer och andra ledande naturvårdare lärt sig landskapets och arternas ABC inom Fältbiologerna och sedan fortsatt sina studier vid Göteborgs Universitet. Därefter har hon arbetat på en exceptionellt bred front alltifrån markägare till departement.

De flesta av Lommens läsare känner Ann och vet att det är omöjligt att göra henne rättvisa på några korta rader. Jag måste därför koncentrera mig på de egenskaper som sedan länge gjort Ann till spjutspetsen i natur- och kulturvårdens frontlinje.

Speciellt inom två områden av helt avgörande betydelse för kulturlandskapet, dess värden och framtida bevarande har Ann fungerat som "murbräcka" och "dörröpnare".

För det första har hon tydliggjort och kämpat för den oupplösliga knytningen natur/kultur och bekämpat den fatala och verklighetsfrämmande uppdelningen av landskapet i "natur" och "kultur" som till stor del präglar forskning, myndighetsuppgifter, miljöersättningar och utbildning. Hon har visat på att mycket av det som vi i dagligt tal kallar natur- och därmed handhas av naturvårdsmyndigheter- i själva verket är lika mycket kultur eller natur som fått merparten av sina värden genom människan kulturåtgärder och betesdjuren. Natur som är ett biologiskt kulturarv och vars värden inte kan bevaras utan människans fortsatta hävdpåverkan. Hennes insatser som murbräcka i denna fråga kan inte nog värdesättas och fortsätter att vara viktiga i en tid då naturvårdare har en tendens att se på landskapet som "naturlig natur". I denna fråga har hon hämtat mycket kunskap och erfarenhet från den svenske markhistorikern och botanisten Mårten Sjöbeck, "botanismens besegrare".

Alltför många forskare nöjer sig med att publicera sina resultat och omvandlar inte den kunskapsbas de själva skapat till en arbetande kunskap i landskapet. Här har vi Anns andra epokgörande insats, att levandegöra, förmedla och omsätta kunskapen i praktiken. Ann behärskar hela den långa kedja av åtgärder som måste fungera för att nå ett konkret och effektivt bevarande av kulturlandskapet och dess värden. Alltifrån inventering och framtagande av inventeringsmetodik till målformuleringsarbete, framtagande av åtgärdsplaner och strategier, praktisk skötsel samt utbildning, information och rådgivning i alla dessa frågor. Och då har jag ändå sparat det kanske allra viktigaste till sist, nämligen att Ann också orkat ta det sista och avgörande steget. Att arbeta med lantbrukarna, de som håller i lien och lövkniven och har betesdjuren; ett arbete som hon också påbörjat i Ryssland. Detta arbete och arbetet med ett informations- och rådgivningscentrum innebär ett genombrott som måste få efterföljare i alla nordiska länder. Ann är framtidens landskapsvårdare, den som inser landsbygdsutvecklingens helt avgörande betydelse för målen om biologisk mångfald och andra natur- och kulturvärden i landskapet.

En sådan insats kan bara göras av någon med bred och djup kunskap, med entusiasm och med en aldrig sinande energi. Ann uppfyller alla dessa egenskaper med råge.

Anns publicerade arbeten uppvisar en imponerande bredd. Kanske någon kan berätta mer om detta i ett kommande nummer av Lommen. Jag måste få ge tre exempel:

"Naturen og vi. Håndbok i naturvårn." (1986). Boken skrev hon tillsammans med sin make, Magnar, en annan miljöigigant på nordisk och internationell nivå. Doktorsavhandlingen "Hay Meadows: Biodiversity and Conservation" (1996) samt den epokgörande "Skjötselboka for kulturlandskap og gamle norske kulturmarker."

Även som medmänniska och vän har Ann kvaliteter utöver det vanliga. Uppmuntran, stöd och empati har betytt mycket i vårt samarbete.

I de småländska skogsbygder där Ann och undertecknad inventerat, forskat och diskuterat skulle säkerligen de strävsamma och rakryggade skogsbygdsbönderna använda två av sina urgamla visdomsord och levnadsregler för att karaktärisera Ann: "Den som mycket gör hinner alltid lite till." och "Viljan drar halva lasset!"

STORT Grattis Ann! Allt gott till Dig i framtiden såväl i Ditt arbete som Ditt övriga liv! Det nordiska kulturlandskapet och vi alla som arbetar för detta landskap är Dig stort tack skyldig och behöver Dina kunskaper, Din entusiasm och Din aldrig sinande energi också under de år som kommer!

Vännen Mårten Aronsson

NKF:s Årsmöte i Halland, Sverige den 15-18 juni 2006.

”Landskapet som resurs för regional utveckling”. Natur och kultur i samverkan

Nästa år hälsas förbundets medlemmar **välkomna till Hallands län på Sveriges västkust**. Halland är beläget söder om Göteborg. Man flyger till Landvetter utanför Göteborg eller tar tåget till Kungsbacka som ligger utefter Västkustbanan tre mil söder om Göteborg. Det kan även rekommenderas att ha med cykeln på färjan Grenå – Varberg, och åke de om lag 3 mil genom sköna fd danska kulturlandskap!

Vi kommer att bo på en fd barnkoloni, **Kuggaviksgården**, som numera är vandrarhem och IOGT-NTO:s kurs- och konferensgård. Gården ligger vid kusten och inbjuder till härliga morgon- och kvällsdopp! Se deras hemsida på www.kuggavik.com

Årsmötesarrangemanget planeras genomföras i bred samverkan med Länsstyrelsen i Hallands län och lokala kommuner, stiftelser och organisationer.

Temat är preliminärt ”Landskapet som resurs för regional utveckling” och vi kommer att visa på dels det framgångsrika samarbetet mellan natur- och kulturmiljövården mfl i några natur-/kulturreservat, dels på det ”vardagslandskap” som erhåller lantbrukets EU-stöd. Vi vill också visa upp såväl det speciella kustlandskapet med klippor och sanddyner som skogsbygden med bokskogar och småjordbruk.

Parallella teman kommer att vara landskapet som å ena sidan producerar av föda och fibrer och å andra sidan som producent av landskap och naturupplevelser (rekreation). Samt den nya kunskapen som utvinns vid studier av landskapet och vad den för med sig i nya förhållningssätt och intresseinriktningar.

Äskhults by i Norra Halland
Flygfoto genom Bergslagsbild, 2005

Exkursionsmål kommer bland andra att bli Äskhults by – Fjärås Bräcka – Tjolöholms slott (”Tidsresan”) i Kungsbacka kommun, Gamla Köpstad vid kusten söder om Varberg och Åkulla bokskogsområde i öster.

Söndagen blir preliminärt ett **extraarrangemang**, som Christiansö på Bornholm i år, och innebära besök på det nya Världsarvet Grimetons radiostation, på det exklusiva Getteröns Naturcentrum (unik fågellokal) och på Varbergs fästning.

Kostnaderna får vi återkomma till men vi arbetar för att få ett flertal medfinansiärer och för att på så sätt kunna hålla nere deltagaravgiften.

Välkomna till kustlänet Halland i juni 2006!

Mats Folkesson 8 nov 2005

Äskhult; dramatiserad byhistoria, foto Lennart Fredriksson, 2005

Anmeldelse:

Guide til Danmarks Bjerge Roger Pihl

Når en nordmand skriver en "Guide til Danmarks bjerge", er der grund til at blive mistænksom. Er det ikke et særpræget udslag af norsk humor: At gøre grin med os danskere og den jord, det passer os bedst at blive ved? Men nej!

Ganske vist begyndte Roger Pihl at skrive sin bog som en spøg, men den endte med at blive en seriøs, ganske anderledes og slet ikke ondsksfuldt, men varmt humoristisk indføring i den del af det danske kulturlandskab, der ligger over 100 m. o.h. Roger Pihl har kæmpet sig op af Danmarks 87 højeste toppe. Det er der kommet en meget læseværdig bog ud af.

Turen starter fra Base Camp: En landevejskro, et badehotel eller lignende med historie, atmosfære og god mad. Og så går det ellers deropad mod toppen. På sin vej finder Roger Pihl mange gemte og glemte kulturminde og små naturperler: Spor af nedlagte jernbaner, skovpartier, for længst glemte mindesten. Fixpunkter for de lokalhistorier og nationale begivenheder, forfatteren så glimrende gengiver og som giver turen i kulturlandskabet en ekstra og væsentlig dimension ud over den rent æstetiske og fysiske nydelse. Man får lyst til selv at opsøge Frændrup Nihøje, Sorring Låddenhøj, Todbjerg og alle de andre buler i landskabet, vi til daglig ikke værdiger en tanke. Tænk, at der skal en nordmand til at åbne vore øjne for, at Danmark også er et højland?

Roger Pihl påpeger, at Danmark i 2002 ikke var med til at markere det af FN udråbte Fjeldenes År. Det burde vi nok have gjort, for fjeldets betydning kommer vel ikke så meget af dets absolutte højde, men af den plads, det har i den nationale og lokale kultur? Og lad os så i øvrigt få ryddet noget af den skov, der i løbet af de sidste 100 år har berøvet os udsigten til så mange kirketårne og andre landkendingsmærker!

Roger Pihls bog kan roligt anbringes under juletræet og derefter i bilen. Der er mange højdepunkter i Danmark.

"Guide til Danmarks Bjerge" af Roger Pihl.

Forlaget INTROITE! Publishers.

København 2005. 348 s.. 348 dkk.

Søren Espersen

NKF i Bornholms højfjeld 2005.

Foto: Bjørn Petersen

Bestyrelse og kontaktpersoner i Nordisk Kulturlandskabsforbund:

ORDFÖRANDE: **Pål Morten Skollerud**
Fylkesmannens Landbruksavdeling i Buskerud,
Postboks 1604, 3007 DRAMMEN.
Tlf. 32 26 67 20 Mob.tlf. 90 03 79 16
pal-morten.skollerud@fmbu.no

VICE ORDFÖRANDE: **Camilla Rosengren**
Båtsviksallén 10 C 40 SF-00810 HELSINGFORS.
+358 (0)9 6931310 (arb) +358 (0)9 7274981 (bost),
+358 (0)50 5444945 (gsm)
camilla.rosengren@sci.fi

SEKRETERARE: **Mats Folkesson**,
Länsstyrelsen, S-301 86 HALMSTAD.
+46 (0)35 13 20 40 (arb), +46 (0)70 683 33 40 (gsm)
+46 (0)346 400 34 (bost) mats.folkesson@n.lst.se

KASSÖR: **Olof Stroh** kontakt
S:t Olofsgatan 10A S-753 12 UPPSALA
+46 018 126685 (b o f) +46 070 4841475
olof@stroh.nu

REDAKTÖR: **Bjørn Petersen**
Låddenhøj 77, DK-4000 ROSKILDE.
+45 4636 3730 (bost). bjoern@post.tele.dk

Søren Espersen, kontakt.
Stenstykkevej 34, DK-2650 HVIDOVRE.
+45 3678 3028 tordenhuset@mail.dk

Johanna Franzén, kontakt,
Sofiegatan 4bA2, SF-20100 ÅBO.
+358 2 5253601 (arb), +358 50 3080265 (gsm).
Johanna.Franzen@ymparisto.fi
Gunvor Synnøve Green, kontakt,

Modum kommune, Teknisk etat, Pb 38,
3371 VIKERSUND
+47 (0)32 78 93 89 (arb), +47 (0) 32 71 69 79
gunvor.green@modum.kommune.no

Ole-Per Schei, ekstra kontakt,
Sunde, 6800 FØRDE, +47 90 74 28 42 (gsm).
ole.per.schei@enivest.net

KONTAKTER på ISLAND, FÄRÖARNA och ÅLAND:

Birgitta Spur, Sigurjón Olafsson Museum,
Laugarnestanga 70, IS-105 REYKJAVIK.
Tel +354 553 29 06, Fax +354 581 45 53.

Simun Arge, Föroya Formminnisavn Hoivik,
PB 1155, FR-110 TÓRSHAVN.
Tel +298 10 700

Marita Karlsson, Espholm
SF- 22100 MARIEHAMN, Tel +358-18-16 887.
Arbete: landskapsregeringen PB 1060,
AX-22111 MARIEHAMN.
Tel +358-18-25 000, Fax +358-18-17 440.
marita.karlsson@ls.aland.fi

KANSLI
Nordiska kulturlandskapsförbundet,
Hälsinglands museum,
Storgatan 31, S-824 30 HUDIKSVALL.
Tel +46 (0)650-196 01, Fax +46-(0)650-381 86
halsinglands.museum@hudiksvall.se

B

Economique

Föreningspost

BEGRÄNSAD EFTERSÄNDNING

Vid definitiv flyttning återsänds
försändelsen med nya adressen på
baksidan (ej adressidan).

Returadresser:

SVERIGE og *NORGE*

c/o Hälsinglands museum, Storgatan 31.
S-824 30 HUDIKSVALL.

DANMARK

Søren Espersen, Stenstykkevej 34.
DK-2650 HVIDOVRE.

Palautukset:

FINLAND

Johanna Franzén, Sofiegatan 4bA2, SF-20100 ÅBO.

NORDISK KULTURLANDSKABS FORBUND

NORDISKA KULTUR-
LANDSKAPSFÖRBUNDET

Bliv medlem af Nordens eneste forening med temaet kulturlandskab:

Nordisk Kulturlandskabsforbund

Lommen er vores medlemsblad som udkommer to eller tre gange om året. Dette nummer rummer en del genoptrykte sider fra de sidste 19 år. Som et forskud på jubilæet i 2006; og fordi mange ikke ved, hvad Lommens navn kommer af. I øvrigt handler dette nummer i høj grad om *etnobotanik* - en speciel, og lidt oversat vinkel på den biologiske mangfoldighed.

Kulturlandskabsforbundet formidler et helhedssyn på nordens landskaber og sætte fokus på sammenhængen mellem natur og kultur. Blandt andet gennem Lommen og Nordisk Bygd, samt seminarer, konferencer og ekskursioner virker NKF for at øge kundskaben om kulturlandskabets værdier.

Mange af medlemmerne arbejder med jordbrug, forvaltning eller forskning, og vort kontaktnet spænder over både over landegrænser faggrænser og kulturgrænser.

Velkommen i Nordisk Kulturlandskabsforbund!

Årsavgift: Enskild: 250 kr/25 €
Familj/ student/ pensionär: 100 kr/10 €
Institutioner: 500 kr/50 €

(Institutionsavgift ger rätt till fem exemplar av samtliga publikationer under året och rätt att sända fyra personer till alla arrangemang. Röstetalet är dock ett)

Se hjemmesiden via vort banner på www.kulturlandskap.net -
eller kontakt den nationale kontaktperson:

Danmark: Søren Espersen:	3678 3028 tordenhuset@mail.dk	Postgiro 8 96 50 80 (c/o Søren Espersen)
Finland: Johanna Franzén	2 5253601 (arb), 50 3080265 (gsm), Johanna.Franzen@ymparisto.fi	Postgiro 800018-70845295 (c/o Johanna Franzén)
Norge: Gunvor S. Green	32 78 93 89 (arb) / 32 71 69 79 gunvor.green@modum.kommune.no	Postgiro 0533 07 03 603 (c/o Gunvor S. Green)
Sverige: Olof Stroh	018 126685 (b o f) 070 4841475 olof@stroh.nu	Postgiro 77 52 09-0 (c/o Olof Stroh)